SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 34

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel. 28-490

BEOGRAD, UTORAK 22 AUGUST 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

ZA PUNU POBEDU NARODA I PROCVAT NAŠEG ŽIVOTA

Ivo Andrić

Manifestacija socijalističke solidarnosti

Upisom zajma mobilišemo dopunska sredstva za ubrzanje socijalističke izgradnje u našoj zemlji.« — Tom sažetom rečenicom zamenik ministra finansija odredio je smisao i cilj drugog narodnog zajma. Radi se dakle o dobru i napretku naše zemlje, o socijalističkom preobražaju celokupnog njenog života. Iz toga proizilaze imperativno i nedvosmisleno i za nas književnike, kao i za ostale umetnike, dužnosti i obaveze prema ovom narodnom poslu.

Ne samo po pravilima naših udruženja i po Statutu našeg Saveza, nego i u praksi svakodnevnog društvenog života, naši književnici su kazivali i pokazivali da su svoj rad i svoj dar svesno stavili u službu toj našoj zemlji i tom velikom socijalističkom preobražaju. I prema tome danas je ovo još jedna prilika da svoje reči i svoja shvatanja još jednom i delom potvrdimo. Naša je dužnost i naša obaveza ne samo da ličnim upisom pomognemo ostvarenje ovog zajma, nego i da svojom reči i svojim perom, koliko god umemo i gde god možemo, i drugim ljudima objasnimo tu dužnost i tu obavezu, i da na taj način doprinesemo što bržem i što boljem ostvarenju ovog dela.

I još nešto. Velika socijalistička solidarnost svih trudbenika naše zemlje, ma na kom području i ma kojim sredstvima oni radili, jedna je od najdragocenijih tekovina našeg novog društva u nastajanju. Našim živim i svestranim učešćem u ostvarenju drugog narodnog zajma mi ćemo najbolje manifestovati i potvrditi to osećanje stvarne i duboke solidarnosti koje vodi i i nadahnjuje naše misli i naše postupke. U isto vreme mi ćemo dati nov dokaz naše vere u bolju, socijalističku, budućnost naše zemlje i naših naroda, u pravilnost puta kojim ih vodi naše narodno državno rukovodstvo.

Isidora Sekulić

Književnici svojoj zemlji

Putovali smo sa Cetinja u Dubrovnik. Na šest kilometara pred Pilama ostadosmo bez benzina. Noć, peške se ne može jer svi imamo prtljag. Šta će biti? pitamo vozača. — He — smeje se Crnogorac — biće ono što ljudi najvaljastije mogu: svi zapeti, i kola će odmah poći, a od Pila nizbrdo ja ću upravljati uz ugašen motor, i eto nas na Stradun! — Gledamo, kao uvek ljudi kad su kukavice ili glupi, gledamo u ništa. Neki se snebili, neki mrmljaju, oni iz Srbije pitaju ko je baksuz. Družina iz autobusa, koja se do maločas jedva oslovljavala, nađe se, kako u računici stoji, sve pod jednim imeniteljem. Počesmo gurati kola, s voljom, bez volje, slabije, jače, sve bolje, i odjedared punom parom, vedro, čilo, laki, uostalom kao sav svet koji se gotovanjski nasedeo pre toga. Naravno, slava neka je muškarcima, kako pri sviranju u violinu, tako i pri guranju autobusa. Kad smo na Pilama seli u kola koja smo **mi** povezli i poneli, to se opisati ne da, to se zaboraviti neće. Čeretamo, smejemo se, pravimo se važni, naravno, dajemo jedni drugima karte posetnice, uglavljujemo prijateljstva. Neko poče na pola usta: Ipak, smešno, platili smo... — presekosmo govornika kao brijačem. U ovoj sitnoj pričici krije se, kao u svakom ljudskom doživljaju, klica istine, dobrote, lepote. Kratko rečeno: pomagali smo i pomogli. Kome? sebi; ali kada god čovek pomaže sebi, pomaže i nekom drugom; ko nikada drugome ne pomaže, taj je napustio sebe. A kako smo to pomagali, bez alata, bez treninga? Da, prosto tako što smo **se svi** založili, **svi** hteli, svako posebno valjao čoveka. Čovek je najplemenitiji kad daje, a uvek se može dati, i ima šta da se dade. Uvek se može nešto odvojiti, predvojiti, prežaliti. Ali plemenito je kad čovek pruži ruku s darom kao ruku s cvetom. Književnici! književnici ove zemlje koja je zemlja-dobrotvor knjige, pružite ruku sa darom toj zemlji vedro i lako! Nije to ni dar, nego zajam. Biće dakle nešto prosto i veselo, kao gurati kola tereta svega do Pila ,a onda se opet posaditi u taj autobus koji će vas, sigurno, uz upaljen ili neupaljen motor, znati voziti dalje, i odvesti.

Jovan Boškovski

Izraz volje da se ide napred

Preobražaj našeg života kreće se već u pravcu onoga što je u svim vremenima bilo najviša meta vodećih umova i pokreta, u pravcu porasta kolektivne svesti,dubokog, razumnog i svesnog osećanja zajednice. Zasluga je rukovodećih ljudi naše zemlje i životne snage misli koja ih vodi, što su umeli, uzdajući se u živo i životvorno osećanje zajednice i samopomoći koje je sponmogobrojnih sinova ove zemlje koji su nesebično prolivali krv za slobodu. tano živelo u dubokim nedrima naroda, da snagom svesnog organizovanja pomognu našim ljudima da prevaziđu u sebi i oko sebe i ono malo međusobne netrpeljivosti i samoživog ograđivanja i zatvaranja u sebe što su nataložila vremena minulih društvenih suprotnosti. Ta oslobođena svest, to osećanje kolektivnosti, zasjalo je danas u punom sjaju svesne i organizovane zajedničke volje i akcije da se ide napred.

Između ostalog, i upisivanje narodnog zajma pretstavlja izraz i odraz te volje. Upisivanje zajma i posedovanje vrednosnih papira danas više ne budi ni golicave nade i očekivanja, ni osećanje strepnje i nesigurnosti nekadašnjih berzanskih skokova i padanja. Naprotiv, ulažući deo stečenog i uštođenog, naš čovek čini to sa jasnim ubeđenjem da svoj novac ulaže u unosno preduzeće, u preduzeće koje on podiže i koje podiže njega samog.

A onima što izvan naših granica masnim i gromoglasnim novinskim naslovima, kreščendom radioemisija, sipaju na nas bujice žuči i mržnje, laži i kleveta, zavaravajući i druge i sebe, pre svega radi umirenja svoje nemirne savesti, neka ovaj zajam bude još jedna poruka: ova zemlja živi i raste, vlastitim rukama podizana!

France Bevk

Dužnost prema zajednici

Upis narodnog zajma pokreće grad i selo, radnika, seljaka i radnog intelektualca, sve slojeve stanovništva. Tvrdo verujem u uspeh zajma, jer verujem u duboku državničku svest i ljubav prema novoj Jugoslaviji onih mnogobrojnih sinova ove zemlje koji su nesebično prolivali krv za slobodu. Juče borci za slobodu — danas borci za socijalizam, oni kod nesvesnih i mlakih građana bude svest o dužnosti prema zajednici. Njihova reč razbija predrasude, uspešno pobija neprijateljske parole, sve novi fondovi protiču za izvršenje naših planova, za izgradnju lepše budućnosti naših naroda u napretku i blagostanju.

Svaki upisan dinar udarac je u lice protivnicima naše slobode i nezavisnosti, a u isto vreme svetlo poverenje u naše rukovodstvo i prilog miru kod nas na domu i u svetu.

Milan Bogdanović

Dajemo radosno i široko

Napisao je, nekad, Laza Lazarević gorku i krvavu priču »Sve će to narod pozlatiti!«, u kojoj je, realist u samome svom stvaralačkom biću kakav je bio, naš veliki stari pripovedač razumeo i rekao tragično ironičnu istinu, da se žrtva za narod teško priznaje, a još teže isplaćuje u nenarodnom i protivnarodnom vremenu i stanju. Ona je i tad nužna i korisna, ali urađa plodom tek kad sam narod, kroz bezbroj takvih nepriznatih žrtava, postane sebi i svome životu gospodar, kad pobedi i ostvari svoju zemlju i državu.

A naš mladi savremenik, daroviti Mihailo Lalić, govori, u jednoj uzbudljivoj priči, o starome, iskonski nepoverljivom i sebičnom seljaku Maragunu, koji, škrt i surevnjiv na svoje, široko i nesebično prinosi i svoju žrtvu, ono malo »jade uzrelih jabuka petrovača«, za ishranu »našoj vojsci«, upravo u trenutku kad je shvatio i progledao da to narod svoju bitku vodi i da je svaka jabučica prilog za pobedu u toj bitci. Ali je taj stari Maragun u tom magnovenju kad su mu se otvorile oči, saznao i primio u sebe i nešto mnogo više od osećanja lepote žrtvovanja za narod: u njemu je buknula svest da svaka njegova plodonosna jabuka, dotle nepažena i zanemarena, nije više samo njegova: »A sad, kad si mi obrazu pomogla i kad si Proletere pomogla, vidjećeš! Sve ću ti lišajeve očistiti, dotjeraću te kao mladu nevjestu, takve ljepotice neće biti u nahiji.« A kad narod bude pobedio i sloboda došla, »u proljeće, opet ćeš ti, mila moja, procvjetati! Za dobro si mi izrasla, za napredak lijepa moja«.

U ovim poslednjim danima pred upisivanje narodnog zajma, ne znam zašto me ova dva motiva iz naše literature tako uporno prate. Ali znam da to nije slučajno. Živa su u meni sećanja na sumornu dilemu u kojoj se nekad svaki pravoumni čovek nalazio pred pitanjem dati ili ne dati kad je obolu za narod tražila nenarodna vladavina. I još življa, a svetla sećanja na radost kojom je svaki naš današnji čovek upisivao što je više mogao kad se od njega prvi put, pre dve godine, zahtevalo da pomogne narodu da triumfalno završi veliko delo ostvarenja cvetne i srećne budućnosti. Ta duboka razlika u našim raspoloženjima nekad i sad, čini mi se da je tako reći simbolično izražena kroz ova dva duboko realistična književna motiva. I tražeći sliku da oživotvorim svoja, i naša opšta, osećanja pred upisivanjem ovog drugog narodnog zajma, ja sam pokušao da to učinim evociranjem ova dva književna sadržaja.

Kao ona Maragunova jabuka, svaka naša pomoć narodu danas se očigledno vidi plodonosnom. Već odmah sutra ona izrasta u dela, postaje novi rezultat, obezbeđuje dalji korak u napred. I zato jer je živo osećamo realnom i plodotvornom, neposrednim prilogom za pobedu danas i procvat sutra, odbranom zemlje od napasnika u ovom vremenu i jemstvom da će naša stvar triumfovati kod nas i u svetu, za nas i za ceo svet, u sadašnjosti i u budućnosti, mi je dajemo i radosno i široko. Jer je, u krajnjoj liniji, i neposredno i posredno, dajemo za sebe same.

Fran Albreht

Ne samo rečju nego i delom

Jasno je danas, kad se radnik u fabrici, radni seljak na svom gospodarstvu i radni službenik u svojoj kancelariji takmiče između sebe, s toliko borbenog elana, ko će svojoj državi dati što više svojih ušteda i time što izdašnije podupreti veliku akciju narodnog zajma, da ni jugoslovenski književnik ne može i ne sme zaostati za njima ,ako se oseća sudbinski povezan sa svojim radom. Zato će on tu akciju podupreti ne samo rečju, nego i delom. Književnik — koji već danas jasno vidi koliko je ogromne i dragocene, prosto neslućene tekovine, u ovom kratkom poslednjem razdoblju, ostvarila nova socijalistička Jugoslavija na kulturnom području — uveren je da napori našeg radnog čoveka moraju, u doglednom vremenu, i na privrednom području uroditi isto tako vidnim uspesima. Ovi uspesi će ne samo otstraniti današnje nezgode i teškoće, nego istinski podići blagostanje širokih narodnih masa. Zato je književnik, ta živa savest svoga naroda, svestan da svaki dinar koji je uložen u tu akciju nije mrtvo naslagani kapital, nego da mora u najkraćem vremenu uroditi hiljadostrukim plodom.

Jože Horvat

Da budemo bogatiji i moćniji

Bliskost pojedinaca, čvrsta povezanost jedinke sa društvom, naročita je oznaka jugoslovenskog društvenog života. Ta bliskost rodila se u nesreći okupirane domovine, rasla je u slavi oslobodilačkog rata, razvila se do punoće u danima izgradnje socijalističke domovine.

Spremala se neprijateljska ofanziva — trebalo je u jednoj noći prekopati brojne ceste i pruge. Na jednu riječ Partije ustajala su cijela sela i do svitanja izvršila zadatak.

Trebalo je nakon oslobođenja iskrčiti ruševine, obnoviti postradalo, ustoličiti život. Na riječ jednog čovjeka, na poziv domovine — brojne brigade rata smijeniše još brojnije radne brigade.

Naučili smo tako i takvi smo. Kad god je nužno, kad god se za to pruža naročita zgoda — tu smo. Domovina i Partija neka u miru računaju s nama. U dobru i zlu, milijuni trudbenika ove zemlje spremni su da podupru sve one napore koji teže jačanju naše nezavisnosti i povećavanju našeg bogatstva.

I upravo u tom smislu primamo raspisan zajam, i u tom istom smislu daćemo svoj prilog. Dajemo odreda da se još jednom vidi naša sloga i jedinstvo — dajemo koliko god možemo da bi svaki od nas bio ekonomski jači, da bismo svi zajedno bili bogatiji i moćniji.

Velibor Gligorić

Za dovršenje socijalizma

Narodi Jugoslavije vide u izgradnji socijalizma svoje veliko delo. Oni to delo izgrađuju svojim snagama, svojim rukama, oni su ponosni što su im ruke čiste, žilavo čvrste, otporne i uporne, što nisu pružene za milostinju i što ne podnose uze i veze nikakvih gospodara i nikakvih »pokrovitelja«. Na njihovim rukama, njihovoj snazi podižu se brojna industriska preduzeća, njihove ruke udaraju neprobojne temelje slobodi i nezavisnosti zemlje. Kad upisuju narodni zajam oni znaju d asu učinili još jedan korak bliže uspehu upisuju narodni zajam, oni znaju da su učinili još jedan korak bliže uspehu sti i dostojanstvu svoje zemlje, da su otišli još dalje napred u dovršavanju svog velikog životnog dela.

Odbraniti to delo, to delo uzorno u istoriji borbe proletarijata, to delo u kome je smisao i cilj života naših naroda, to je zavet svakog radnog čoveka, borca za socijalizam u našoj zemlji Zbog toga svaki radni čovek vidi kod nas u upisu narodnog zajma i moralni dug prema svojoj zemlji, njenom napretku i njenom uzrastu, vidi ne samo svoje materijalno, već i moralno učešće u velikom podvigu sa kojim se neustrašivo i svetla lica pred istorijom sprovodi industrijalizacija i izgrađuje pobeda socijalizma u našoj zemlji.

Ervin Šinko

Povjerenje i vjera

Naši neprijatelji — a ima ih svake vrste i raznih boja — čine sve što mogu da bi nas upropastili.

Činjenica je da, unatoč svim njihovim zlodelima, željama i pretskazivanjima, ono što je propalo, to nije bila naša narodna revolucija, naše jedinstvo i naša socijalistička izgradnja, temelji naše slobode i našeg dostojanstva — nego njihove nade.

Zašto nismo mi propali nego njihove nade? Da li zato što imamo svega na pretek?

Ne, nama još nedostaje mnogo štošta danas, a nedostajaće još i sutra. Ali u jednome nema, nije bilo i ne može biti oskudice kod nas: u riješenosti da s jedinstvenom voljom podnosimo i pobjeđujemo sve teškoće, te da pretvorimo naslijeđenu zaostalost bivše Jugoslavije u novu socijalističku zemlju, u uzornu zemlju materijalnog i duhovnog blagostanja.

Dosadašnja ostvarenja, izvojevana ogromnim naporima u najtežim uslovima dokazala su da smo na našem putu, na dobrom putu da ostvarimo uzornu socijalističku Jugoslaviju.

Kakva nada preostaje još našim neprijateljima? Što se više približujemo našem cilju, oni sve više bjesne. Jedina im je nada da ćemo sustati, da će ipak oslabiti naša jedinstvena riješenost. Zbunjeni su a pokušavaju da zbune nas.

Raspisan u jeku velikih napora naših naroda, drugi narodni zajam pokopaće nadu neprijatelja socijalističke Jugoslavije.

Drugi narodni zajam će dokazati kako je i grad i selo, kako smo mi svi puni vjere u našu vlastitu snagu, u naš put, u našu istinu i u našu budućnost. Oni koji još uvijek neće da shvate otkuda ta snaga , to jedinstveno povjerenje prema Titovoj Partiji, prema Titovom državnom rukovodstvu, neka još jednom dobiju lekciju. Neka još jednom vide prijatelji i neprijatelji da je ovo povjerenje — vjera u vlastite snage i još jače potenciranje neiscrpnih vlastitih snaga naroda Jugoslavije.

Povorka snova

Vesna Parun

Spavaju njive. Polako nad njima
oblaci kao bijele ptice plove.
Čuperci kuća guknuli za oknima
smiješe se kroz crne jablanove.

Tada se šapat prosu preko trave,
i brijegom jata zaleprše siva.
I dječji sneni glasovi se jave
ko blagi dažd u lišću što rominja.

O stari svijete! Sviječnjake pogasi!
Tvoj vijek je prošo. Gle, sijaju oči
plamenih ptica, ševin poj se glasi:
povorka šumna tihim drumom kroči.

Pred njom su tople mile ruke maja,
i sunčev luk, i rascvjetana dûga.
Pred njom je voda mir i put bez kraja,
za njom je stari svijet, i mrak, i tuga.

•

Tamno je Srce odjednom se muti,
i sjaj se nada ruši jednim mahom.
Dok mrku šumu siječe mjesec žuti,
ja mislim šuteć sa bolom i strahom

na jato bijelo, što u lijetu mirnu
put hvata svoj, da za njim ne poteku
oluje brze, dahom da ga dirnu
goniči mračni jureći niz rijeku.

I plamen oštrih bitaka, sve veći,
ko klupko jarkih prepletenih zmija,
dušu mi muči, sumnja se izvija:
malene ptice, o, hoće li preći

brda i mora, o, hoće li stići
u onaj jasni kraj kom žudeć hrle?
Hoće li djeca uzrasti mladići,
i male ruke dospjeti da grle?

•

U mojoj duši muk je. Jata mila,
da li ste java ili snovi pusti?
Da li to usnih silan lepet krila,
i šum, ko mnogih krošnja žamor gusti?

Da li to usnih oceane plave,
jedra i lađe i pjesmu mornara,
u noći kad se mjesečine jave,
i s katarkama vjetar razgovara?

I da li usnih, zemljo, drum tvojbijeli
i ruke dječje među tihim cvijećem,
il su me zlatni oblaci zanijeli
dok zavičajnim obalama šećem.

•

Braćo, o ljudi, svi vi živi ljudi
koje pod suncem združi patnja ista,
zovite ljubav vašu, raskoš grudi
rastvorite, i plamen nek zablista

zvijezdama sličan, u zjeni što gleda
taj bliski prag, budućnosti gdje vila
ko mati čeka da joj život preda
na blage ruke porod njena krila.

I strepite, da sluge starog svijeta
mač ne izvuku, da ne umru snovi.
O bdijte strasno, vi što tisuć ljeta
za djecu vašu svijet gradite novi!

(Odlomak)

Povodom kongresa bugarskih pisaca

Školski zadaci Hrista Radevskog i Angela Todorova

Tanasije Mladenović

Hiljadu devet stotina četrdeset četvrta godina. Desetog jula, noću, ukrcao sam se na aerodromu u Bariju (Italija) s grupom srpskih rukovodilaca i članovima novoformiranog Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju u savezničke transportne avione. Krećemo za Srbiju, na oslobođenu teritoriju u Toplici i Jablanici.

Nikad neću zaboraviti tu noć, toplu, julsku, svu plavu od razlivene mesečine. Na improvizovanom aerodromu, na običnoj livadi u selu Kosančiću kod Lebana, sleteli su naši avioni. I prva vest koju smo saznali bila je da su na toj istoj livadi, isto to po podne, sve do same večeri, bili bugarski tenkovi i bugarske trupe. Upali smo neočekivano u ofanzivu koju je bugarska komanda, u zajednici sa svojim saveznicima Nemcima i domaćim sluganima, preduzela radi likvidacije pet srbijanskih partizanskih divizija i naše slobodne teritorije. Kasnijih dana video sam svojim očima u okolini Radana ,Kukavice, Oruglice, po čitavoj Toplici i Jablanici, kako se, kakvim sredstvima i protiv koga, između ostalog, sprovodila ta ofanziva. Bugarski okupatori nisu se ustezali da primene već oprobane metode iz Prvog svetskog rata: teror, pljačku, masovna streljanja, paljenje čitavih sela i deportaciju mirnog stanovništva, samo da bi ugušili antifašističku borbu srpskog naroda.

Video sam, s druge strane, na delu, divne primere širokogrudosti i plemenitosti naših ljudi, oživotvorenu liniju naše Partije, ostvarene ideje istinskog internacionalizma. Video sam prve bugarske partizane koje smo mi, na našoj teritoriji, našom odećom, hranom i oružjem snabdeli i organizovali radi oslobođenja Bugarske ispod jarma velikobugarske buržoazije, koburške klike i nemačkih imperijalista.

Video sam takođe — jer sam bio u takvoj situaciji da sam mogao da vidim — i prve pretstavnike Bugarske radničke partije (komunista) koji su tih dana došli u naš Glavni štab da im pružimo pomoć i prenesemo iskustvo iz dosadašnje borbe. Oni su govorili o nama sa divljenjem, ali i sa izvesnim osećanjem krivice i griže savesti. Među ovim delegatima nalazio se i drug Viktor. Tek mnogo kasnije, posle oslobođenja, saznao sam za njegovo pravo ime. Bio je to glavom — Vasil Kolarov.

Vasila Kolarova, kao i Dimitrova nema danas među živima. Posle bukureštanske rezolucije, kao po nekom mističnom »dogovoru«, oba ova stara revolucionara naprasno su se »razbolela« i umrla. Neko se, izgleda, pobojao da će oni jednog dana ipak smoći dovoljno snage i poštenja, koje im nije nedostajalo u njihovom dugogodišnjem revolucionarnom životu i radu, da kažu svoju reč i na taj način pomognu da istina što pre prokrči sebi put u međunarodni radnički pokret. Zato su im zanavek oduzeli tu mogućnost, a mrtva usta, kao što je poznato, ne govore...

Svega ovoga, i još mnogo koječega što se dogodilo u toku rata i posle oslobođenja u odnosima između naše zemlje i Bugarske, sećam se sada, prelistavajući na svom stolu poslednje brojeve lista »Literaturen front«, organa Saveza bugarskih književnika. Koliko juče, izdizali su nas u Bugarskoj do neba, tako da je od tih preteranih pohvala čoveku ponekad bilo neprijatno i mučno. Nije to bilo sasvim normalno od samog početka: iza svega toga osećala se jedna uznemirena i nečista savest, neka prikrivena, latentna zavist.

Bugarski književnici, i oni koji su nas posetili, i oni koji nisu do Bukurešta uspeli da nas posete, bili su najizdašniji u tim pohvalama, u tom veličanju i uzdizanju naše borbe i naših zasluga. Nije bilo iole značajnijeg napisa, članka u našoj štampi, a naročito u »Književnim novinama«, a da ga oni nisu preveli i preštampali.

Danas ti isti bugarski književnici, na svom Kongresu, nedavno održanom u Sofiji, usuđuju se da falsifikuju ne samo našu revoluciju, ne samo borbu naroda Jugoslavije, koju po direktivi iz Moskve sad proglašavaju fašističkom i ne znam sve kakvom, nego pokušavaju da lažno uveličaju »otpor« Bugarske i njeno učešće u ratu protivu fašizma, dajući recepte preko svojih književnih foruma o tome šta i kako treba pisati. Na stranu to što falsifikuju onu nešto dalju istoriju, što, na primer, od Ivana Vazova — okorelog velikobugarskog šoviniste još od početka dvadesetog veka — nekritički i na silu boga hoće da naprave revolucionara koji nije imao nikakvih mrlja u svom životu; na stranu sve one falsifikacije o njihovim odnosima s Rusijom — koje su danas tamo ostale zvanična istina — ali težnju da izvrnu ono što je juče bilo i ono što se danas tamo dešava, na očigled celog sveta, treba nazvati onim što ona i jeste: tartiferijom.

U svojoj izrazito školskoj zadaći (školskoj po školskom, šablonskom načinu pisanja i tretiranja problema), pod naslovom »Stvaralačka postignuća i nedostaci u literaturi u toku 1949 godine«, generalni sekretar Saveza bugarskih pisaca Hristo Radevski zamera bugarskoj literaturi da zaostaje u dva pravca: »Mi još nemamo — kaže on — puni lik niti čoveka otpora niti graditelja nove Bugarske. Mi nemamo u našoj otečestvenofrontovskoj literaturi takvih pozitivnih imena kao što su, na primer, sovjetski Pavle Korčagin i Vasilije Tjorkin«. Radevski, osim toga, u ovom svom napisu deli ratni period na dva dela, na bugarski »pokret otpora« i na bugarski otadžbinski rat, očekujući, valjda, da će se odnekud iščeprkati, bilo odonud ili odovud, bugarski Korčagini i Tjorkini. Nigde, nijednom rečju, ne pominje on pravu ulogu Bugarske u poslednjem ratu (to je, uostalom, naročito posle bukureštanske rezolucije, sasvim obična pojava u Bugarskoj), nijednom rečju ne daje mogućnosti bugarskim piscima — kad je već reč o književnim receptima — da u svojim delima odraze pravu stvarnost i pravu istinu o svemu tome. Ili se, zar, po Radevskom, suština metode socijalističkog realizma, možda sastoji u tome, da pisci izmišljaju u svojim delima kad im šta zatreba, pa i ono što nije bilo i što nije istina?

Davno je rečeno da čovek kome postane navika da ne govori istinu i sam često veruje u svoje laži. Veština laganja je umetnost svoje vrste, pa onda nije ni čudo što njeni autori ponekad sasvim izgube smisao za realne činjenice. Ali, ako su Radevski i njegov sabrat, drugi sekretar Saveza bugarskih pisaca, Todorov Angel (što će reći, anđeo) »zaboravili« istoriju poslednjeg oslobodilačkog rata, neka im je na umu da je nisu zaboravili naši seljaci iz popaljene Crne Trave, u crno zavijenog Bojnika, Toplice i Jablanice i Puste Reke. I tako dalje, da više ne nabrajam.

U jednom se ipak slažemo i sa Radevskim i sa Todorovom: bugarski pisci zaista zaostaju za svojom stvarnošću. Zaostaju, jer ne izvlače prave zaključke i pouke iz mračne i teške prošlosti Bugarske i ne uče bugarski narod da je njegov spas u definitivnom oslobođenju od šovinističkih predrasuda i od tutorstva velikih sila, pa makar to bio i SSSR.

Čoveku je prosto mučno da pravi neki ozbiljniji osvrt na sve ono što se nalazi u referatima ovih dvaju sekretara. Otrcane misli i opšte fraze o socijalističkom realizmu iz sovjetskih udžbenika, recepti koji kao mora pritiskuju bugarsku literaturu; lakejske pohvale i uzdizanje do neba svega što je stvoreno i što se stvara i radi (uključujući, razume se, i rat protivu »kosmopolitizma«) u savremenoj sovjetskoj književnosti — to su jedine »pozitivne« strane ovih napisa. Ostalo je kukanje i uzdisanje što se još nije dostigao nivo velikih »uzora«.

I u redovima i između redova referata odzvanja očajna praznina i očajni pokušaji da se srozavanje bugarske književnosti na plakat, na ordinarno i netalentovano prežvakavanje dnevnih parola, pretstavi kao napredak, kao neki naročiti uspeh i kvalitet. No, i pored sveg zamagljivanja frazama o »uspesima« i lažnih samokritičkih, uzgrednih napomena, Radevski nije mogao izbeći a da ne osvetli jednu veoma karakterističnu i simptomatičnu pojavu: naime, otsustvo svake kritike u bugarskoj literaturi, pasivno ćutanje i potpunu neaktivnost većine savremenih bugarskih kritičara. U svom zaključku o kritici on se bezazleno pita: da li je slučajno ovo ćutanje? Nije slučajno, dabome da nije slučajno, gospodine Radevski! U bugarskoj literaturi nema slobode stvaralaštva, bugarski pisci dobijaju direktne naloge što i kako treba da pišu. To stoji crno na belo, u referatu vašeg sabrata Angela koji javno grdi neke od njih (Stefana Stefanova, Čelkaša, Ivana Martinova, Mladena Isajeva, Dimitra Pantelejeva, Pavela Vežinova i Krstju Beleva) što su primili obaveze da napišu knjige po raznim temama (između ostalih, od sindikata, da »odraze radnički život«), a te obaveze nisu izvršili. Nema slobode u bugarskoj literaturi, jer se o onima koji neće da idu »u korak s vremenom« govori sa prizvukom pretnje koju samo glupaci ne razumeju. Nema slobode, jer kritičar Malčo Nikolov, koji je optužen za neaktivnost, mora u diskusiji na Kongresu da izjavi: »Ja sam u prošlosti pratio sovjetsku literaturu, pa i danas produžavam da čitam s najvećim interesom dela sovjetskih pisaca. Kada osetim da sam se izgradio (»preustroil«), produžiću sa svojim radom kao literarni kritičar...« Mislim da ovoj izjavi nije potreban nikakav komentar.

Ovako bakalsko shvatanje literature naći će se i u poeziji i u prozi. U Bugarskoj ga u naše dane krčme na kilograme, pa je bugarska literatura danas pravi raj za režimska piskarala i antitalente. Evo primera kako jedan od takvih, »pesnik« Božidar Božilov shvativši potpuno na režimski način ulogu i značaj političke poezije piše pesmu povodom stogodišnjice Vazova. Navešću, radi ilustracije, par stihova u prozi, jer su ti stihovi i na bugarskom suva, ordinarna proza. »Nazivamo te patrijarhom (obraća se »poeta« Vazovu. — T .M.), klasikom, zato što si omiljen kod naroda... Ne znam da li je i s tobom bilo tako, no naš redaktor me pozva i poruči mi malo oštrim tonom: »Do subote o Vazovu feljton!« « I onda jadni Božilov ređa dalje sve svoje »pesničke« muke koje je pretrpeo dok nije razrešio »temu«, da u drugoj polovini pesme pređe — verovali ili ne — na Jalčina, mister Trumana i, konačno, na blaćenje Tita!...

Ali, ako se u referatima ovakvi i slični »domaći« problemi i ne dodiruju, Radevski i Todorov su se postarali da budu začinjeni pozivima na odlučnu borbu protivu jugoslovenskih pisaca i »Književnih novina« — sve do njihovog uništenja. Taj poziv je ušao i kao posebna tačka u rezoluciju kongresa u kojoj se nalaže bugarskim književnicima (pod maskom tobožnje borbe za mir) da »borba protivu američkih potpaljivača rata, titovštine i trajčokostovštine« mora postati centralna tema (ni manje ni više!) njihovog budućeg literarnog rada.

»U vezi s borbom za mir i klevetama imperijalističkih zavojevača nama pretstoji stvaranje odbranbene patriotske literature. Na titovski i trajčokostovski banditizam, na provokacije na našim granicama (!) mi treba da reagiramo jačanjem patriotskog osećanja našeg naroda preko umetničke reči« — uzvikuje Tartif Radevski.

»Treba raskrinkati list »Književne novine«, koji se po inerciji zove »organom jugoslovenskih književnika, pa da se vidi kako bezobrazno i cinično lažu ta gospoda koja su, za razliku od poštenih jugoslovenskih književnika koji se nalaze u logorima i zatvorima, stavila svoja pera na uslugu trockističkoj kontrabandi i licemerju« — priskače mu u pomoć raspaljeni Tartif Todorov, ne smatrajući nijednog trenutka za potrebno da svoje laži potkrepi primerima, da svoje licemerje o »pohapšenim« jugoslovenskim piscima potvrdi navođenjem barem njihovih imena, ako ne i imenima mesta gde su »zatvoreni«.

Kad ovo čitam, razmišljam o našoj zemlji i o našim divnim ljudima i dolazim do zaključka da nas ništa na svetu ne može sprečiti u našem velikom poslu. Jedino naše vlastite greške mogu da nam uspore hod, ali je zato sveti zadatak naših književnika i književnosti, za razliku od onoga što se danas praktikuje u Bugarskoj, da smelo i slobodno razotkrivaju sve ono što nas sputava. A za sve to mi imamo dovoljno i smelosti i slobode.

ČLANCI I SJEĆANJA NA »VITEZA KLASNE BORBE«

»KARL MARKS«, IZDANJE »KULTURE«, BEOGRAD, 1950

Nusret Seferović

Tako su zvali Marksa u međunarodnom radničkom pokretu, »proleterskim prvoborcem« u Generalnom vijeću Internacionale, a članovi Saveza komunista iz vremena prije 1848 godine nazivali su ga »čiča Marx«, iako nije imao ni 30 godina. Oproštajući se poslednji put s njim na Hajgejtskom groblju u Londonu, 17 marta 1883 godine, Engels je rekao da »je prestao da misli najveći živi mislilac«, a Zorge je pisao da »bilo kako bilo, čovečanstvo je postalo za jednu glavu kraće, i to za jednu od

Karl Marks

najznačajnijih koju je do danas imalo«.

Među mnogim otkrićima kojima je Marks, kako kaže Engels, »upisao svoje ime u istoriju nauke«, ističu se dva: otkriće zakona razvitka ljudske istorije i zakona kretanja kapitalističkog načina proizvodnje, tj. otkriće zakona vrijednosti.

Po Marksovom, materijalističkom shvatanju istorije, koje je napravilo prevrat u celokupnom dotadašnjem shvatanju istorije, ljudi, prije negoli će se boriti za vlast, baviti filozofijom, religijom ili umjetnošću, moraju jesti, piti, odjevati se i stanovati, tj. moraju raditi. Proizvodnja i raspodjela materijalnih sredstava čini osnovu klasnih borbi čija je istorija, a ne ideje u glavama velikih pojedinaca, upravo istorija svih dosadašnjih društvenih sistema.

Otkrivši višak vrijednosti, Marks je objasnio odnos između kapitala i rada; dokazao je da kapitalisti stiču bogatstvo prisvajanjem tuđeg, neplaćenog rada. Time su sve teorije i farisejske priče o pravdi, slobodi i demokraciji u buržoaskom društvu izgubile svaku osnovu.

Istorija i politička ekonomija nisu jedine oblasti za koje se Marks interesovao i koje je ispitivao; njih je bilo više i u svakoj od njih on je učinio samostalna otkrića. Za vrijeme poslednje bolesti svoje žene Dženi, kad je bio i sam bolestan i kad mu je bilo nemoguće da radi kao obično, on je napisao studiju iz oblasti više matematike, o računu sa beskonačno malim veličinama, otkrivši i tu zakone dijalektike.

Marks je u svoja djela uložio ogromni rad. »Kapital« je radio 40 godina. Lesner se sjeća da je često govorio: »Mi težimo za osmočasovnim radnim danom, ali mi sami radimo često više negoli dvaput toliko u toku 24 časa. Radio je intenzivno, temeljito i savjesno. Do biblioteke Britanskog muzeja znao je da otrči samo zato da bi proverio ma i najneznatniju činjenicu, zato što je uvijek volio da crpi na izvoru, a ne iz druge ruke. Za 20 stranica u »Kapitalu« o engleskom radničkom zakonodavstvu on je koristio »neupotrebljivu hartiju« koju je kupovao kod jednog trgovca na Long Ekru. Eduard Spenser Bizli rekao je za njega da je to prvi čovjek — a to je radio još prije i Engels za svoj rad o položaju radničke klase u Engleskoj — koji se najviše koristio službenim izvještajima anketnih komisija i fabričkih inspektora Engleske i Škotske, u isto vrijeme dok su ih članovi Donjeg i Gornjeg doma upotrebljavali za nišane, da bi, prema broju strana kroz koje metak prođe, izmjerili probojnu snagu svoga oružja. Te izvještaje Marks je smatrao za najvažnija dokumenta za proučavanje sistema kapitalističke proizvodnje.

U vezi s tim njegovim radnim osobinama Lafarg je rekao da je bio kao i onaj Balzakov genijalni slikar u »Nepoznatom remek-djelu«. Marks nikad nije bio zadovoljan svojim radom; uvijek je bio spreman da nešto mijenja, izbacuje i dopunjuje. Vilhelm Libkneht kaže da je Marksov kategorički imperativ bio: učiti! i da je taj imperativ bio inkarniran u njegovom primjeru. U pedesetoj godini svoga života, da bi mogao čitati dokumenta koja su sakupile zvanične anketne komisije, a čije je širenje sprečavala carska vlada zbog njihovih otkrića o strašnom stanju u Rusiji, Marks je, poslije šest mjeseci rada, naučio ruski jezik, čak tako dobro da je mogao čitati i Puškina, Ščedrina i Gogolja, koje je cijenio. Za vrijeme Krimskog rata imao je čak namjeru da nauči arapski i turski. Znanje mnogih jezika omogućilo mu je da se široko koristi raznom literaturom i materijalima, jer se služio svim evropskim jezicima, a pisao na tri: na njemačkom, francuskom i engleskom.

Znao je napamet Hajnea, Getea, Dantea, Bernsa, svake godine ponovo je čitao Eshila u originalu, izučavao je Šekspira i znao i najbeznačajnije ličnosti iz njegovih djela. Volio je Fildingovog »Tom Džonsa«, istoriske romane Valtera Skota, čitao je Aleksandra Dima-oca. Od romanopisaca cijenio je Servantesa i Balzaka, i spremao se čak da napiše kritički rad o »Ljudskoj komediji«.

Ali Marks nije bio samo naučnik, nego i borac. Neumorno je radio u Internacionali, te je tako nauku i javnu delatnost najuže povezivao. A koliko je Marks tu u Internacionali radio, Lesner ističe da »o tome nema pojma onaj koji nije bio u njoj«. Čitav taj rad i naučna djelatnost imali su za Marksa jedan jedini cilj: raditi za pobjedu radničke klase, čija je istoriska misao da uspostavi komunizam, da jednom donese sreću čovječanstvu.

Zbog toga ga je buržoazija politički i ekonomski progonila, te je vrlo često bio u oskudici, ma da su ga Fogt i njemu slični napadali da bogato živi. Dočekao je bio i to da je u Londonu, zbog dugovanja za stan, morao rasprodati stan i sa porodicom se seliti iz Čelzia u drugi dio Londona. Ta oskudica naročito ga je progonila poslije 1848 godine, zbog čega mu je umrlo troje djece. Pa ipak je i tada odvajao za progonjene drugove. Lijep je onaj detalj iz 1872 godine sa Kongresa sjevernoameričke federacije Međunarodnog radničkog udruženja, koji spominje Zorge, kad je izabranom delegatu za opšti kongres u Hagu prišao jedan radnik i predao mu svotu novaca za Marksa, koju mu je Marks dao kad je 1864 godine izbjegao iz Njemačke u London da bi mogao produžiti put za Ameriku. I onda kad je prebrodio najveću oskudicu, godinama mu je bio jedini siguran prihod: 20 maraka koje je primao nedeljno za svoje članke u New York Tribune. Pa ipak, nikad ga nije mogla slomiti ni najveća oskudica: uvijek je neumorno radio, kovao ubojno oružje kojim će proletarijat izvojevati pobjedu komunizma i donijeti sreću čovječanstvu.

Ali ne mnogo manji značaj imaju, i ne manje uživanje pružaju čitaocu one stranice knjige koje pričaju o Marksovom intimnom porodičnom životu. One nam govore o njegovoj, od mladosti do smrti nježnoj ljubavi prema svojoj ženi Dženi Vestfalen koja, iako aristokratkinja, iz kuće vojvode Argila, nikad ni u najvećoj bijedi, koja je bila njihov čest gost, nije zažalila što je pošla i ostala s njim, radujući se svakom pa i najmanjem uspjehu u borbi radničke klase. Tog velikog mislioca i revolucionara vidimo gdje se sa svojim ćerčicama igra na podu i piše »Građanski rat«, pravi im »flotu« da je, poslije »burne« borbe na »moru«, u kadi, zapali na njihovu radost, priča im priče »na milje«, obećaje da će im napisati dramu o braći Grasima.

Ova knjiga članaka i sjećanja još više nam približuje i čini dražim Marksa-naučnika i borca za komunizam, Marksa — čovjeka druga i prijatelja, upoznavši nas sa svim njegovim ljudskim osobinama, slabostima, radostima, tugom, sa ogromnim radom koji stoji iza djela kojima se dive, i u kojima sve nove i nove generacije nalaze svoj put — put boraca za novi svijet.

NIKOLA FIRENTINAC: SV, PAVAO (1468) (Trogir, katedrala)

Branko Ćopić: JERETIČKA PRIČA

(Ilustrovao Džumhur)

Oveća vila, sa svih strana ograđena zidom i otvorena samo prema moru, pribila se uz raspucao strm kamenjar. Jedva je vidim od borova i čempresa. Građena je za vrijeme stare, trule, nenarodne... itd. Jugoslavije.

Ispred vile je mala terasa natkrivena sjenicom od bršljana i ovivčena mesinganom ogradom. Ispod nje, desetak stepenica niže, minijaturna plaža, bazen i plitka baza za čamce.

Udesno od vile, na nekih stotinjak metara, počinje luk velike pješčane plaže. Tamo iza nje, kroz bujno zelenilo, proviruju krovovi i blistaju zidovi brojnih odmarališta.

Na hladovitoj terasi vile ćuti i dosađuje se omanje društvo: ministar Štef Jovanović, njegova svastika, pomoćnik ministra sa ženom, general Stevo Navala, neka krupna zvijerka iz krupne ustanove, još jedna neodređena zvijerka za koju niko posigurno ne zna čim se bavi (a koja samo mudro i važno ćuti), nekoliko baba i staraca i najzad jedan načelnik personalnog odjeljenja koji strogo i sumnjičavo posmatra čempresе, more, čamce i oblačak što se nadvija nad vazdušni prostor vile.

Ministrova svastika (studentkinja koja na fakultet odlazi automobilom) i pomoćnikova žena upravo su se vratile iz grada. One su se tamo dostojanstveno prošetale ukazujući počast starom gradu i suncu nad njim i vijoreći kosom doprašile su natrag autom natjerujući u bijeg tamo neke koji su gmizali pješke (nosići su im, naravno, bili kako treba uzdignuti). Sad obje sjede u ćošku, nedaleko od ministra, i pretresaju svoje jutrošnje doživljaje.

— A koji ti bješe ono, onaj poružni debeljko, koji te je pozdravio kod česme? — interesuje se svastika, inače stari kandidat za udaju.

— Kakav debeljko? — nadiže obrve pomoćnikovica. — Ta ono je pukovnik taj i taj; još je momak.

— Aa, fin drug, simpatičan, — razvlači usta svastika i pita dalje:

— A onaj mladić, ljepotan? Sjećaš li se, mahao ti je s bedema?

— Taj? — kiselo mrmlja pomoćnikova žena. — Neki student, drug mog brata.

— Pih, baš je neki bezobraznik — mršti se svastika. — Tako drsko gleda i tako se... Baš ima neučtivih ljudi. Mnogo ti oni slobode sebi daju.

— Mnogo, mnogo, — slaže se pomoćnikovica

Nedaleko buči, pljeska i vrišti velika plaža. General Navala ćutke silazi niz stepenice, tobož nemarno pliva iza zida, a onda baca oprezan pogled na vilu i pljuskajući vodom bježi prema velikoj plaži. Tamo ga prepoznaju još prije neg je izišao i obasipaju razdraganim uzvicima:

— Aa, evo ga, evo ga!

— Gdje si ti, bre? Ovamo.

Već poslije jednu minutu onaj važni i mrzovoljni general s terase pretvara se u vedrog i razgovornog momka. Smije se od srca, žmirka na suncu i pita jednog crnpurastog dječaka, svog bivšeg kurira:

— Čuješ, Milojica, bi l' se kod vas u odmaralištu našlo jedno mjesto? Ne sjedi mi se tamo prijeko.

— Bogami, biće. Sjutra odlaze neki iz našeg preduzeća.

Na terasi je i dalje tišina. Svaki razgovor brzo zamre i opet zavlada veličanstvena dosada.

— Jeste li svraćale do velike kavane? — pita pomoćnik ženu.

— A, vraga. Natrpalo se tamo nekе svjetine, mjesta ne možeš dobiti.

— Eh, a tamo je divna terasa, izgled na more — uzdiše svastika. — Tamo bi trebalo dozvoliti ulaz samo sa specijalnim propusnicama kao u onom našem, sjećaš li se. Onda bi bar bilo mjesta, ne bi svak dolazio.

— Šta da mu radiš, — sliježe pomoćnik ramenima.

Drug ministar zamišljeno ćuti. S jedne strane srce ga vuče tamo na

veliku plažu, među narod, a s druge strane sve mu se čini da će nešto izgubiti od svoje vlastite veličine, ako se pomiješa među svjetinu. Ovako izdvojen od mase izgleda sam sebi mnogo važniji, vredniji i mudriji, izabran čovjek, ali mu je u duši ipak nešto prazno kao da ne sjedi na svom pravom mjestu.

Okretno i lagano, malo se ljuljajući u kukovima, prilazi ministru direktor jednog velikog hotela. On je od neki dan tu u vili, pola kao gost, pola kao glavni snabdjevač i savjetnik. Poznaje skoro sve ministre, generale i druge »glavne ljude«, kako kaže on sam.

— Druže ministre, u jednom odmaralištu ima krasan bilijar, a vi, koliko znam ,volite... — počinje on tihim i diskretnim šapatom.

— Ne treba! — kao odjek, povlađujući, ponavlja direktor, pa pipkajući

— Valjda vole i oni drugovi iz toga odmarališta — i nehotice se otme mi-

— Ali što vi plivate — cmok! — i tu direktor poljubi vrhove od svoja tri sastavljena prsta.

— Aha, jesi li vidio, — sav bljesne i oživi ministar — a nema ni nedjelju dana kako sam naučio.

— Vi ste prilično i omršavili, skoro i nemate stomaka — nastavi direktor.

Jovanović neuvjerljivo mjeri svoju pokrupnu figuru, a kad mu direktor još jednom potvrdi to isto, njemu se i samom čini da već nema stomaka.

— Pa mršavi se, mršavi.

Direktor, veoma zadovoljan, plovi natrag u pravcu kuhinje, dok se ministar samodopadljivo ogleda i smješka.

Raspričana svastika za trenutak zaustavlja jezik, isteže dug vrat i kao da se iznenada probudila, vrti tamo amo malom vjeveričijom glavom.

— A gdje je general, gdje su?

— Valjda su tamo, prijeko — krivi usne debeljušna pomoćnikovica i palcem, preko ramena, pokazuje gdje je, po prilici, to »prijeko« koje odvlači, »guta« i nepopravljivo kvari do juče fine ljude. — E, jesu našli društvo! Pazi, čak se i rzanje otud čuje!

— Vrlo važno, — žučljivo uspija djevojka i mrmlja ironično, više za sebe:

— Možda je na ljetovanju moderno udvarati se udarnicama.

— Pa vjerovatno. A glumice i balerine ostavljene su za zimsku sezonu — zlobno dodaje pomoćnikovica, ciljajući bogzna na koga iz njihovog društva.

Ispod male plaže čuje se pljuskanje vode i nečije snažno varvarsko frktanje. Jedna mokra njuška svijetlih i drskih očiju, doperjala sigurno s velike plaže, radoznalo izviruje na osamljeno društvo, penje se na terasu i, pljeskajući se po jevtinim gaćama, isteže šiju put malog bifea pod balkonom.

Društvo nelagodno ćuti i pravi se kao da ne vidi uljeza. Najzad ustaje načelnik i prilazi nepoznatom.

— Šta vi, druže, tražite?

nistru i on, kao da rastrerećuje rođenu savjest, odlučno kaže:

— Ne, ne treba.

čime bi odobrovoljio ministra, opet mu se prigne uvu i medi mu:

O „tipičnom" i „netipičnom" Beogradu

Piše:

(Crtež Z. Džumhura)

DUŠAN MATIĆ

Molim, gospodine,... oprostite... druže... profesore!... Ja... Iz skamije, skromno kao i Joža Horvat, dižem dva prsta, dosta zbunjen, priznajem, što sam se neočekivano, u poslednjoj diskusiji, našao u petom razredu gimnazije, u kome se u moje vreme, čini mi se, učila teorija književnosti, te se, eto, u mojoj glavi epohe vratolomno smenjuju kao na filmskom platnu, da u prvom momentu nisam znao kome se upravo obraćam, i učtivo molim da me niko ne uzima na zub zbog reči »gospodine« i »profesore«, jer one nisu ironija već pre omaška probuđenih mi đačkih uspomena i sećanja na Jožinu predratnu knjigu »VII/b«.

— Molim, dakle, druže Horvate (neka oni koji smatraju da peti padež treba da glasi Horvat, čitajući, progutaju moje beogradsko e), pošto ste me prozvali, javljam se za reč... Mogu da ostanem na mestu, u klupi, ne moram da izlazim na tablu, jer ne želim da ponavljam lekciju, niti da dajem komičan odgovor na postavljeno pitanje o »tipičnom«. Ja ga uostalom, nisam ni pokrenuo, ma da sudeći po vašim citatima, prividno tako izgleda. Oni koji su povodom toga podigli buru u našoj kritičarskoj čaši vode, neka je i smire. Ja bih hteo da kažem samo neke stvari... i zato prelazim na stvar.

Elem, onaj malerozni pasus o Beogradu u mom pismenom zadatku »Neka književna pitanja povodom »Operacije« Mire Pucove i »Livnice« Oto Bihalji-Merina«, koji ne mislim ovde da navodim — čitaoci »Književnih novina« imali su ga već tri puta pred očima, i sigurno ga već znaju naizust — nije bio nikakva definicija »nekakvog misterioznog Beograda«, kako je to pogrešno zaključio Milan Bogdanović (definicije se ne daju, koliko ja znam, u određnim rečenicama), niti je pretpostavljao neku »tipičnu« pretstavu o Beogradu. Ta kaskada određnih rečenica, koja se možda prilično otsečno, vehementno, kako bi možda rekao Milan Bogdanović, sručila na glavu »Livnice«, bila je jednostavno reakcija na ono što se komadom želelo, a što piscu nije, po mom mišljenju, pošlo za rukom da prikaže: jedan fragment iz života savremenog Beograda. I to nije bio samo moj utisak, ako se ne varam, i ja nisam olako slomio štap nad »Livnicom«, uveravam vas. Prema tome, ja nisam ništa »tražio«, kako piše Milan Bogdanović, najmanje »nekakav misteriozni tipični Beograd«: naprotiv, samo sam odbio da primim predloženu mu »tipičnu« sliku Beograda za autentičnu, naravno pesnički autentičnu, sa svim slobodama koju poezija podrazumeva, kao što bih odbio da primim za svilu materiju koja to ne bi bila, već, recimo, cic ili običan štof. Ja nisam »tražio« ništa »apsurdno«, već samo ono što ljudi od iskona traže od poezije i umetnosti, pošto, piše stari Aristotel, svojim dustabanskim rečenicama bez pogovora, u svojoj »Poetici« »zato ljudi i posmatraju slike s uživanjem, jer pri posmatranju slika dobivaju neko saznanje i domišljaju se što svaka slika pretstavlja, na primer: ovo je onaj«. Ja sam samo jedno rekao da, posmatrajući »Livnicu«, ni jednom nisam u sebi rekao: »Ovo je onaj«.

Što se pak tiče »misterioznog tipičnog Beograda«, o tome bi se dala napisati čitava knjiga, a ne nekoliko reči u ovoj izjavi. To je svakako jedno od gorućih pitanja čitave naše književnosti. Ja bih na kraju želeo da učinim samo nekoliko napomena. Možda bi time pilatsko pitanje Jože Horvata: »u čemu je dakle istina i kome je vjerovati?« pošlo putem koji bi nas mogao dovesti nekom odgovoru, ili bar dati elemente za jedan odgovor. Sam Milan Bogdanović koji je kategorički odbacio moje jednostavne zamerke, iskrivljujući i nehotice njihov smisao, malo dalje, u istom pasusu, govori o »izvesnoj atmosferi Beograda« itd. Ta »atmosfera« nije svakako za njega nekakva pa-slika ili epifenomen, već stvarna i dejstvujuća snaga koja daje gradu izvestan određen, baš taj i taj lik a nikako neki drugi, kako bi rekao Hegel. Svaki dobronamerni čitalac mogao je da razume, da, ako je iza mojih određnih rečenica, bilo neke aluzije, to je mogla biti samo aluzija na tu izuzetnu i specifičnu atmosferu i fizionomiju našega grada a ne na njegovu »tipičnost«.

O »tipičnom« se može govoriti tek u prisustvu slika koje poezija i umetnost daju o njemu. Pitanje se onda postavlja u koliko su te slike više ili manje istinite, odnosno, »tipične«. A to nije nekakvo apriorno teoretsko pitanje već pitanje istorije naše poezije i naše umetnosti.

Ja se još u jednoj stvari ne bih složio s Milanom Bogdanovićem. Po njemu nekako ispada da živa dinamičnost smeta Beogradu da ima svoj lik, i da čak ometa i našu književnost da nađe njegov tipičan izraz. Iz jednog sličnog Pariza, koji se isto tako naglo menjao i u kome je treperila svaka čestica posle revolucije (Bodler je o tom Parizu pevao otprilike: »Grad se brže menja od srca čoveka«) Balzak je izvukao svoj Pariz i svoje tipove, za koje i najkompetentniji svedoci tvrde da su sam Pariz i njegovi najautentičniji tipovi. U tome je upravo i sav smisao i stvaralačka snaga umetnosti da iz ovog što je u stvarnosti tek naznačeno, tek zrno, prolazno kao sama prolaznost života, u letu dokuči bitno i ukleše u »večni mramor« umetničkog i pesničkog izraza...

Ali.. »Ali devojci sreću kvari«, pa tako je i sa našim »tipičnim«. Čiča Gorio, na primer, onakav kakvog nam je naslikao Balzak, nije možda tako tipičan nikad ni postojao u stvarnosti. A, međutim, ne čini li vam se da ste ga sreli u životu? Sreli; ali sreli, blagodareći upravo Balzakovoj Aladinovoj lampi. Ovde kao i svuda pitanje istine nije jedno čisto teorisko pitanje već pitanje prakse, u našem slučaju, pesničke prakse. Šta je tipično za naše vreme, ostaje da nam to otkriju, odnosno stvore pesnici i umetnici. Mi ćemo posle, kao što nam je već skrenuo pažnju Aristotel, domišljati se šta svaka slika pretstavlja, i reći: ovo je onaj, i onaj, itd.

Stvaralaštvo je to, ili je onda mlaćenje prazne slame!

Slovenci u današnjoj jugoslovenskoj kulturnoj zajednici

Fran Albreht

U doaprilskoj, advokatskoj, bankokratskoj i zelenaškoj Jugoslaviji Slovence nisu smatrali narodom, već plemenom, slovenački jezik nije smatran jezikom, već dijalektom koji treba »jugoslovenizirati«; slovenačka kultura nije smatrana samoniklom tvorevinom, već nekakvim bastardom preuzetim iz austronemačke prošlosti, dakle »švapskom«. Razumljivo je da su se ovakva tvrđenja izvesnog dela »dalekovidnih« slovenačkih građanskih političara koja su, takoreći, pretstavljala stožer njihove političke mudrosti i koja su prijala hegemonističkim ciljevima beogradske vladajuće politike, oštro protivila dubokoj i zreloj svesti najboljeg dela slovenačkog naroda. Tu svest budili su mu tokom stoleća njegovi najbolji sinovi, počevši od Trubara, Vodnika i Prešerna, do Levstika i Cankara. Oni su postavljali temelje slovenačke kulture i civilizacije koja je stremila evropskom nivou. Ali je u prilog gornje »doktrine« bilo potrebno da se punih dvadeset godina slovenačka kultura kastrira, da se slovenački univerzitet polako, ali sigurno, sužuje i demontira, da se budžetske pozicije za slovenačke kulturne i druge potrebe smanjuju ili čak i sasvim brišu! Išlo se čak dotle da se iz slovenačkih srednjoškolskih čitanki vade čitave stranice sa tekstovima Ivana Cankara, Franca Prešerna i drugih, jer su ovim, klasno i nacionalno ograničenim političarima izgledale opasne za njihovu imaginarnu, veštački iskonstruisanu jugoslovensku integralnost. Da bi se državni budžet rasteretio, bilo je potrebno ostaviti slovenački univerzitet da materijalno propada i umire; Akademija znanosti i umetnosti u Ljubljani stavljena je, takoreći, ex lex; slovenačko Narodno pozorište stalno je brodilo između Scile i Haribde materijalne neuravnoteženosti; privatnom inicijativom i privatnom materijalnom potporom osnovana Moderna galerija u Ljubljani, verovatno, ni do danas ne bi bila dovršena da su ostale pređašnje prilike. Zbog svoje opozicije takvoj »politici«, slovenački kulturni radnik bio je osuđen na društveno podređenu ulogu; usled insolventnosti onih slojeva za koje je kultura bila živi posed i unutrašnja potreba, a ne kakav dekor i spoljašnja fraza, slovenački književnik je živeo u većitoj materijalnoj zavisnosti, prehranjujući se, većinom, prevođenjem ili pak, u mnogobrojnim slučajevima, prodavajući nasitno svoje književne produkte. I sve to prvenstveno zbog toga što je za svoj narod zahtevao ono što mu opravdano pripada.

Ma da je zvanična politika slovenačkog kulturnog radnika proglasila »separatistom« i »protivdržavnim elementom«, on ipak nije nikada gubio veru u nužnost i neizbežnost političke, ekonomske i kulturne zajednice jugoslovenskih naroda. Naprotiv. Uprkos najjačih centrifugalnih sila u doaprilskoj jugoslovenskoj državnoj tvorevini, mi smo Slovenci živo pratili kulturni život Srba i Hrvata, prikazivali drame (Nušić, Krleža i drugi), objavljivali prevode značajnijih dela (»Nečista krv«, »Pokošeno polje«) — u svesti da je to praćenje i primanje plodno i organski potrebno za razvoj same slovenačke kulture, i u svesti da je iskrena kulturna saradnja najosetljivije merilo za čvrstinu i stabilnost svih drugih državnih, političkih i ekonomskih veza raznih naroda jedne države. Istina, slovenački čovek je jako osetljiv u pitanju kulturnih potreba svoga naroda; on oseća da mu onaj koji uskraćuje osnovna kulturna prava i potrebe njegovom narodu ne može biti iskreni prijatelj, a kamoli brat.

Ali je prošli rat — koji je svojom okupacijom nasilnički pokidao, uništio i, kako je mislio okupator, za večna vremena sahranio sve veze između jugoslovenskih naroda, a njihovu državnu tvorevinu, kao i same narode, osudio na smrt — samo produbio i ojačao veru u jugoslovensku zajednicu tako da im je ona, pravo reći, postala aksiom. Danas već niko i ne sumnja u prirodnu nužnost i neophodnost te zajednice kojoj je, u doba izgradnje novog života, pojmljivo, potrebno štošta žrtvovati, ali uz pravo da se od nje štošta zahteva i dobije.

Zbog toga se stari gresi i pogreške iz prošlosti ne smeju, niti mogu, ponoviti otkada narod ima vlast u svojim rukama. Radni narod ne zna za hegemonističke i eksploatatorske tendencije koje bi brojno manjim i slabijim narodima uskraćivale razumna prava, kao što ne poznaje ni iskorišćavanje čoveka čovekom. Kao što narod, zajednica radnih ljudi, čim se oslobodi domaćih i stranih eksploatatora, uništava klasne suprotnosti u okviru svoje vlastite zajednice, tako i u državi sa više naroda, na razuman i promišljen način izgrađuje slogu tih naroda na osnovu ravnopravnosti i prema isključivom diktatu razuma i zdrave pameti, pa bilo da se taj diktat zove socijalizam, komunizam ili pak diktatura proletarijata.

Zato je razumno i pravedno da ekonomsko i kulturno jači narod pomaže slabijem, razvijeniji nerazvijenijem narodu. Ne bi, pak, bilo razumno da se od jednog naroda birokratski zahteva pomoć drugom narodu na takav način da se snižava nivo njegovih najosnovnijih životnih, ekonomskih ili kulturnih potreba. Bilo bi sasvim nerazumno da broj formulara i obrazaca — često puta malo korisnih — narasta na račun kulturnih potreba. To bi samo svedočilo o porastu birokratizma, zla protiv koga se svi tako oštro borimo.

Oslobođeni, zreli narod ne predaje se primitivnom romantizmu, ni u životu, ni u politici. Ta, on je hiljadu godina hodao kroz najgrublju školu u borbi za svoj opstanak, dakle u borbi sa najrealnijim silama. Zato on i računa samo sa stvarnim činjenicama. Njega ne zadovoljavaju obećanja koja se odnose na neku daleku, nesigurnu i možda utopističku budućnost, kao što ga ne zadovoljavaju ni obećanja i ubeđivanje u neki život posle smrti, u sreću i blaženstvo u koje ne veruje. Potrebno je stvoriti narodu što ugodnije uslove i približiti mu što jače i realnije krajnji cilj.

Na kulturnom polju ostvareno je dosta tih uslova.

Slovenački čovek zna da u socijalističkoj državi nisu mogući hegemonizam i iskorišćavanje jednog naroda od strane drugog. Zato on vidi da je njegov nacionalni opstanak osiguran. Isto tako on uviđa da u narodnoj državi ne treba u svakoj prilici i neprilici, isticati ono što je, možda, jedan narod po tradiciji, prošlosti, civilizaciji i kulturi odvajalo od drugog naroda u državi, već da treba isticati ono što te narode združuje, i svim silama raditi na tome da se postojeće razlike izglade i da se zaostali krajevi što pre podignu na nivo naprednijih krajeva i naroda u državi. Zato slovenački kulturni radnik shvata da mora poći u Makedoniju, ako je tamo potrebna pomoć; da mora u Sarajevo, ako tamo još nemaju nekog stručnjaka. I najzad, on zna da je, kao sin skoro najmalobrojnijeg naroda u Evropi, sudbonosno životno povezan sa zajednicom u kojoj živi i čiji je novi savez potvrdio svojim brojnim žrtvama i svojom krvlju, da je sudbina celine istovremeno i njegova vlastita.

Slovenački čovek jasno vidi činjenice oko sebe u novoj državi. On jasno vidi da je danas njegov narod i državnopravno punovredan, da je priznat i ravnopravan narod, a ne neko pleme bez roda i prirepak kakvog privilegisanog naroda; da je slovenački jezik — jezik Trubara, Prešerna, Cankara i Župančiča — sa svim svojim jezičkim osobenostima, koje ga inače odvajaju od drugih bratskih jezika jugoslovenske federacije, punopravno priznat i da su mu date najšire mogućnosti za razvoj i razmah; on vidi kakvu je svečanu sankciju dobila njegova Akademija znanosti i umetnosti; vidi Modernu galeriju koja je skoro preko noći izrasla pored Narodne galerije i da se obema otvaraju široke perspektive; vidi bujni porast visokog i stručnog školstva u Sloveniji, školstva koje se razgranalo i raširilo do neslućenih granica čim su iz malih podrumskih radionica izrasli moderni laboratorijumi, dok iz dve nekadašnje, za nuždu univerzitetske zgrade raste čitav univerzitetski kvart; i, najzad, vidi da je slovenačko pozorište konačno našlo put za koji smo se u prošlosti kroz čitave decenije tako bezuspešno borili: da je zaista postalo narodno pozorište, već sada sa mnogim atributima visoke umetnosti

Međusobno upoznavanje i intimnije zbližavanje naroda Jugoslavije postavljeno je na čvrste i stvarne, solidne i srdačne temelje. Mi Slovenci sa zadovoljstvom primećujemo da i slovenačka knjiga postaje polako opšta svojina svih jugoslovenskih naroda. Izdavačka preduzeća, u Beogradu i Zagrebu kao i ona u Bosni i Hercegovini, počela su sistematski izdavati prevode knjiga slovenačkih pisaca. Ako trenutno u Sloveniji ta sistematičnost još ne postoji — Državna založba u Ljubljani je počela izdavati seriju prevoda pod naslovom »Jugoslovenski pisci« — uzrok leži, možda, u tome što prosečni slovenački čitalac može čitati srpske i hrvatske knjige, naročito prozu, u originalu, iako pri tom, verovatno, ne može prodreti u intimnije lepote i suptilnosti dotičnih dela. Inače je potrebno o tom pitanju detaljnije govoriti, kao i o mnogim drugim pitanjima kojih se dodirujemo u ovom članku. Svakako su već sva slovenačka izdavačka preduzeća učinila prve korake u pravcu prevođenja dela jugoslovenskih književnika. Da ovde pomenemo samo slovenački prevod makedonske lirike koja je kod Slovenaca naišla na veoma topao i srdačan prijem. Bilo bi potrebno da srpski i hrvatski drugovi što pre sastave antologiju svoje poezije za Slovence. Prevodioci bi se već našli. Inače sam čvrsto uveren da će uskoro Slovenci dobiti na svome jeziku sva važnija dela srpskih, hrvatskih i makedonskih književnika i isto ih onako zavoleti i poštovati kao što cene i vole svoje domaće književnike. Tek će time biti stvorena ona topla i iskrena atmosfera međusobne komunikacije o kojoj ćemo malo niže govoriti.

Slovenački književnik, naučnik i umetnik nije više deklasirani elemenat, društvena parija. Njegov je položaj pravno osiguran, njegovo materijalno stanje se neuporedivo podiglo, njegov društveni položaj je na ugledu mnogo dobio. Njegova reč i njegovo stvaralaštvo se cene isto onako kao i izjave koga bilo političkog faktora, odgovornog svome narodu. Jer, slovenački kulturni radnik potpuno je svestan da za svoj rad odgovara jedino našem narodu, ako želi stvarno da bude njegovo glasilo i stvaralac. — Ukoliko njegova reč zasada još nije onako prodorna, onako kritički stvaralačka, onako otvoreno izrazita i iskrena, a njegov zamah nije još onako širok i smeo kako bi to zahtevao izraz nedavne herojske prošlosti, nadčovečanskih podviga u sadašnjosti, nejasnih prelaza iz prošlosti u novu stvarnost, izraz revolucionarnog porasta novog čoveka; ukoliko njegova pronalazačka postignuća još ne odgovaraju i ne dostižu u punoj meri sve novije i sve veće dnevne potrebe materijalnog i duhovnog života — to je u velikoj meri krivda i posledica nedavne prošlosti, revolucionarnog vrenja i brojnih neprečišćenih pojmova, neraščišćenih odnosa između nove države i spoljašnjeg sveta, između individue i kolektiva, između slobode i diktata, i teskobe, uskosti i unutrašnje povezanosti pojedinca stvaraoca koje iz toga proizilaze.

Sad kad je mnogo tih veza otpalo, jasno je da je prvi uslov svakog istinskog i značajnog, poštenog i iskrenog stvaralačkog rada ostvarenje što šire i što slobodnije individualne atmosfere. Zatim je prvi preduslov intenzivnijeg, plodnijeg i bogatijeg stvaralaštva stalna međusobna komunikacija stvaralačkih duhova u državi i u svetu. Stalna međusobna komunikacija oplođava i obogaćuje pojedinca, prisiljava ga da kritički razmišlja i daje mu potstreka za novi, specifični, njegovom narodu svojstveni i potrebni rad. Istinski stvaralački duh neće nekritički podleći stranim uticajima i postignućima, već ih stvaralački premesiti i preraditi u retorti vlastitih saznanja i postignuća i aplicirati na specifične potrebe masa svoga naroda. Zbog toga je potrebno pružiti najširu mogućnost dobavljanja inostrane naučne i umetničke literature, i kulturnom radniku pružiti bar toliko mogućnosti opštenja i ličnog kontakta sa inostranim kulturnim radnicima, koliko je to opštenje i taj kontakt kod nas omogućen, recimo, sportu. Bez obzira na svu važnost i značaj fiskulturnog rada i isticanja njegovih vidnih uspeha pred stranim svetom, kao dokaza fizičkog zdravlja i telesne sposobnosti nove države, ipak bi se baš kulturni radnik morao smatrati za najzrelijeg, svome narodu najpredanijeg najdalekovidnijeg člana narodnog kolektiva! Zato je potrebno u mnogo većoj meri, nego što je to bilo dosada, omogućiti našim kulturnim pretstavnicima da živom rečju i vlastitom ličnom kulturom i nastupanjem stalno pobijaju opšte rašireno mišljenje o kulturnoj zaostalosti i varvarstvu ove balkanske zemlje...

Danas se nalazimo usred borbe za novi život. Pred nama je još neprokrčen i rizičan put. Našem radnom čoveku ne nedostaje hrabrosti i istrajnosti, požrtvovanja i samoodricanja. Sve ove osobine je on obilato razvio i stvarno pokazao u oslobodilačkoj borbi. Te će se osobine još stupnjevati kod njega bude li video cilj i metu pred sobom. U ratu je taj cilj bio jasan i opipljiv, sloboda, isterivanje okupatora, stvaranje novog života! Pa i danas, u posleratno doba, u doba izgrađivanja novog života, taj je cilj jasan, ma da ne tako opipljiv: izgrađivanje socijalizma! Ali, izgrađivanje socijalizma u njegovom višem, punijem obliku pretstavlja vrlo širok pojam koji se u tegobama svakidašnjeg života, u stalnim naporima i u oskudici može širokim masama katkad zamračiti i nestati ispred očiju. A ko bi te više ciljeve mogao jasnije videti pred sobom od umnog radnika, čoveka misli i kritičkog rasuđivanja?... I u borbi se neizbežno prave pogreške. Te pogreške mogu biti strateške i taktičke prirode, kao što mogu biti i psihološke prirode. I kao što bi gomilanje strateških pogrešaka neizbežno dovelo do poraza, tako i gomilanje psiholoških pogrešaka vodi duševnoj zamrlosti i stagnaciji.

Dužnost je književnika da upozoravaju na pogreške! Jer pogreške ne sme mo niti možemo dopustiti! Socijalistička domovina ne sme postati nekakva potemkinska fasada i kulisa iza koje bi se prostirala neobrađena pustinja. Ona mora postati svetla, sunčana i zračna zgrada u kojoj slobodno vrvi i vri bujni život, ne onaj uniformisani, već šaren i mnogolik, neprestano vedro takmičenje i slobodno stvaranje. Jer, ako se još i danas borimo sa osnovnim potrebama materijalnog i kulturnog života, naš će rad uspešno prebroditi sve teškoće i potrebe samo onda kad taj rad bude poticao iz jednog životnog vrela: iz živog izvora radosne i vedre unutrašnje razigranosti, sa jasno ocrtanim konačnim ciljem pred sobom.

Smjelo

Ružno je, drugovi, sve ružnije,
sve krvavije, i bolnije,
sve kužnije;

u duše njine pala tama,
ljubav negdanja sišla s uma,
aj, carskim idu sad stopama
sa Lenjinovog znanog druma;

u svim očima bjes se digo
i svud kovitla zlim talasom —
daruju, daruju svijet brigom
gudeć o miru krivim glasom!

A mira? Nije paučina
na bombe sjela, spokoj nije.
Drugovi, nek se svije tmina —
o da se ije, da se pije!

Zdravo Septembre, grožđe zrelo,
jutarnje magle, svilo neba!
Što da se bude neveselo
kad nam života tolko treba!

Kad nam života tolko treba
i smjeha, i daha, i dragih dana,
ljubavi treba kao hljeba
i sunca blagog vrh poljana.

Smjelo, drugovi, sve smjelije,
i pravednije, i prkosnije,
sve britkije:

jarka je, jarka naša zublja,
do neba stiže — sunce tiče!
Zublja je ova od laži dublja
i djelâ sramnih, klevetniče!

U duše naše kaplje zora
i snaga zrije, snaga briždi.
Zaludu mora odozgora
i vjetar pusti što zazviždi.

Igraće sunce vrh poljana
lenjinska miso kad nadbije,
i biće smijeha, dragih dana,
i radosnije, eh, milije!...

Drugovi moji, sve smjelije!...

Dušan KOSTIĆ

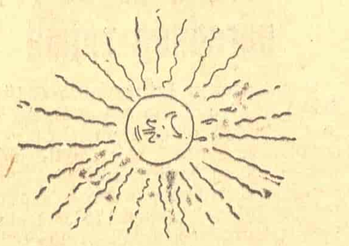

— Imaš li ti ovdje nešto ladno za popiti? — dobrodušno pita pridošlica i zvecka sitnišom po promočenu džepu, misleći od načelnika da je to gostoljubivi domaćin kuće.

— Ovdje je zabranjeno... — uozbiljeno počinje načelnik, ali snalažljiva njuška, i ne čujući ga, već šljapa prema bifeu i veselo dovikuje kelneru:

— Deder za burazera jedan špricer, onako pojači.

Ministru odjednom nešto bljesne u sjećanju i on brzo izviri na nepoznatog posjetioca koji se već vraća, neljubazno uslužen kod bifea.

— Jest, ovo je.

Prepoznao je čuvenog udarnika i novatora kome je on, proljetos, lično predao nagradu i orden, pa kao da je zatečen u rđavu društvu, pocrvenje i sagnu glavu da ga udarnik ne bi prepoznao.

— Dođavola, šta li će samo čovjek reći, ako li je i mene vidio.

Njegova svastika dotle, u samrtnoj dosadi, okreće glavu na stolici-ljuljašci i pita:

— Zašto ne premjeste ovamo kod nas onu muziku iz velikog hotela u gradu? Meni se ponekad uveče tako igra.

Ministra obuzima ljutnja.

— Ali, molim te, pa tamo svake večeri dolaze stotine ljudi. Kako ćeš im oteti muziku i zatvoriti je ovdje u ovu... ovu...

Svastika začuđeno nadiže obrve.

— Bože moj, pa ovdje su odgovorni drugovi.

— Odgovorni drugovi. Pa šta onda? — jedi se Štef Jovanović, ali se ni svastika ne da, već mu upada u riječ:

— Jest, baš ste im osigurali odmor. Svak ti može upasti ovdje kad god mu se prohtije. A sjećaš li se, kad smo prvi put ovdje bili?

— Pa jest, sjećam se... Bilo je to prije dvije godine, za vrijeme bačuškina kursa.

Svastika se ujeda za jezik i zlovoljno se okreće svojoj prijateljici, koja joj šapatom povlađuje:

— Baš nije sve zlo ni u toj bačuškinoj liniji. Valjda mi je bolje ovo: danas te na konferenciji svaka baba može izribati zbog ministarskog magacina.

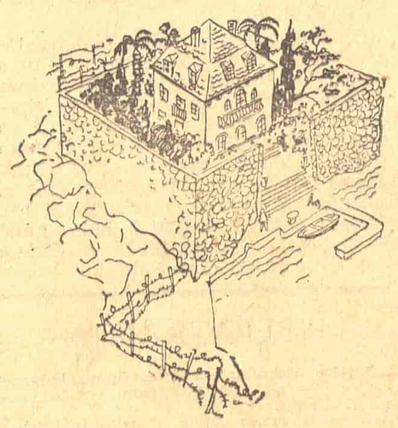

— Pa da, socijalistička demokratija — ironično zvoca studentkinja. — Dođeš u autu na fakultet i već svi pucaju od zavisti: najbolje je, veli, danas biti ministrova svastika.

— Eto ti, vidiš.

Iznad betonske ivice plaže pomalja se iz vode nečije podrugljivo šeretsko lice. Pridošlica viče za jednu nijansu i suviše glasno, iznad uobičajenog pristojnog tona ove terase:

— Ehej, ovamo de, ministre, da te brat vidi kako plivaš.

Ministar skače na noge, obradovan što će pred nekim imati prilike da pokaže svoju vještinu. Svastika upitno gleda pomoćnikovicu.

— Koji je sad ovo?

— A šta ga znam, jednom smo se negdje upoznali. To ti je neki umjetnik: vajar ili književnik, ne sjećam se... Šta je onaj? — obraća se pomoćnikovica mužu.

— Eh, šta je. Mlati honorare, eto ti šta je! — jednim višim i mrzovoljnim prezirom reže ga pomoćnik.

— A kako ga cijene naši drugovi? — interesuje se svastika i još uvijek ne skida pogleda s gosta. A taj pogled, ispitivački i neodređen, sve kao da govori:

— Pričekajte časak dok vidim ko ste, možda ću vam se i nasmiješiti.

Štef bućnu u vodu i već maše ukama. Njegov prijatelj se kezi.

— Loše, brate, plivaš — penzionerki.

Ministar se mršti pomalo uvrijeđen.

— Uvijek si bio zakeralo. Drugi mi aš vele da dobro plivam.

— Lažu, bogami, ništa im ne vjeruj. udebljao si se, brate, previše, ne alja ti to.

— Eto ti ga sad. — čudi se ministar, ali je lice njegovog druga tako otvoreno i vedro da se i sam mora nasmijati.

Plivaju tako neko vrijeme sve uz obalu, dok ministar najzad iskreno ne počne da se žali:

— Dodijalo mi, druškane, u ovoj gore usideličkoj sredini. Nema druge nego da svaki dan idem na opštu plažu, tamo kod vas, ili da se preselim u neko sindikalno odmarалište.

— A ne bojiš se, možda, za svoj autoritet? — lukavo i šeretski ispipava ga umjetnik.

Štef nailazi na plićak, ispravlja se i, s gestom čovjeka koji od sebe konačno otresa još neodomaćena uvjerenja o svojoj višoj vrijednosti, srdito se udara u grudi:

— E, vala, nikad nisam zazirao od otvorene narodne kritike, pa neću ni sad! Eto, nek mi ljudi gledaju oči u oči, onako izbliza, s korak razmaka.

Dok se njih dvojica gube u bučnoj gužvi velike plaže, tamo na maloj terasi vile pomoćnik s blagonaklonim izrazom na licu sluša neko objašnjenje direktora hotela, koji mu se sad obraća kao momentalno najstarijem na čitavoj terasi:

— Znate, svi su se razišli, a vi ste sad ovdje najstariji, pa kako vi naredite...

— Dobro, dobro, u redu.

Najstariji! Pomoćnik se ogleda po skoro pustoj terasi, dublje se zavali u pletenu fotelju i utonu u krupne sanje. Najprije maštа kako mu je umrla žena, a on se oženio s ministrovom svastikom, zatim je i sam postao ministar, pa pretsjednik vlade, pa...

U slične maštarije, izgleda, zapali su, svaki za se, i ona dvojica pored njega, samo s tom sitnom razlikom što je u njihovim sanjama pomoćnik odavna propao i otišao negdje u privredu, a oni se, preko njegovog mjesta, kao prve stepenice, penju dalje.

Pomalo sanja i ljepuškasta svastika, samo, kao za pakost, nikako ne može da se skrasi i odluči ko će joj biti muž. Izbor je tako veliki i primamljiv, a ona, nažalost, samo jedna jedina.

A dotle velika plaža neobuzdano buči, kliče, pjeva i remeteći njihove grandomanske planove, burno izražava zadovoljstva i želje svakom pristupačne.

KRATKE VESTI IZ INOSTRANSTVA

Ogist Roden: Građani Kalea (detalj)

REŽISER DE SICCA POSETIT ĆE JUGOSLAVIJU

Poznati talijanski filmski režiser Vittorio de Sicca izjavio je da će odmah po završetku svog filma »Čudo u Milanu« posjetiti Jugoslaviju. Na svom putu on će obići filmska preduzeća u čitavoj našoj zemlji da bi se upoznao s razvojem i uspjesima jugoslovenske filmske industrije.

UMJETNIČKA GRUPA »TAMBURICA« NIJE MOGLA NASTUPITI U TRSTU

Umjetnička grupa naših američkih iseljenika »Tamburica« iz Pitsburga dala je, na završetku svoje jednomjesečne turneje po Jugoslaviji, svoj posljednji koncerat u Puli. Priredbi u puljskoj Areni prisustvovalo je 8.000 gledalaca. Po odlasku iz Istre htjeli su članovi »Tamburice«, na poziv Slovenačko-hrvatskog prosvjetnog saveza, nastupiti i u Trstu, ali su anglo-američke vlasti ovo spriječile uskrativši im dozvolu za ulazak u grad.

IZLOŽBA AMERIČKE UMETNOSTI U RIČMONDU

U muzeju Virdžinija u Ričmondu otvorena je izložba moderne američke umetnosti. Izložba, koju je uredio Džems Džonson Sevinej, ukazuje na različite tendencije u umetnosti Novoga Sveta. Među izlagačima ističu se svojim delima Sen, Seligmen, Mark Tobi, Marin, Levin, Faininger, Tangi, Devis, Veber, Selem i drugi.

NOVA SEZONA U MUZEJU MODERNE UMETNOSTI U NJUJORKU

Ovoga meseca u Muzeju moderne umetnosti u Njujorku priredice se velika retrospektivna izložba slika Eduarda Munka, izložba dečijih crteža, izložba mladih američkih slikara Ričarda Lipolda, Riko Labrena, Džimi Ernsta, Ričarda Puset-Dara i Dž. M. Haksona. Idućega meseca u Muzeju će izlagati svoja dela savremeni američki vajari. U oktobru otvoriće se izložba arhitekata iz Menheten Transfera, Skidmona, Ovingsa i Merila. U novembru će se prirediti izložba slika Sutina.

FILM U BRAZILIJI

Jedna grupa brazilijanskih naprednih filmskih radnika snimila je film »Jutarnja zvezda« po scenariju Žorža Amada, u preradi Marija Pejhota, a u režiji Ruja Santosa, snimatelja velike klase. Međutim, izvjesni politički događaji kao što je stavljanje van zakona Komunističke partije Brazilije, sprečili su prikazivanje filma. Iz analognih razloga nije mogao biti realizovan ni film »Žestoka zemlja«, prema istoimenom romanu Žorža Amada (koji je izašao i u srpskom prevodu).

SA FILMSKIH FESTIVALA

Na nedavno održanom festivalu u Višiju prikazan je film američkog režisera Komtona Beneta »Saga o forsajtima«, rađen uglavnom prema drugom delu Golsvordijeve trilogije. Film je ocenjen kao neuspeo, dok je engleski film »Daj nam danas« Edvarda Dmitrika postigao nezapamćen uspeh i smatra se za remek-delo svetskog filma i otkrovenjem festivala.

Na festivalu u Lokarnu prvu nagradu je dobio film »Povratak Vilijev«, režisera Džona Forda.

»QUO VADIS« OPET NA FILMU

Senkjevičev roman »Quo vadis« snimljen je u Italiji 1912 godine i bio je prvi dugometražni film uopšte; trajao je gotovo dva sata. Sada snima američki režiser Mervin le Roj »Quo vadis« ponovo za film. Snimanje se vrši u studiju Činečita kraj Rima, a glavnu ulogu igraće Robert Tejlor.

FILMOVI PREMA POZNATIM KNJIŽEVNIM DELIMA

U jednom malom mestu u Normandiji počeo je francuski režiser Žan Boaje da snima film »Štićenik gospođe Ison« prema istoimenoj Mopasanovoj noveli; glavne uloge igraju poznati francuski glumci Burvi i Žermen Dermoz.

Režiser »Vertera«, Maks Ofil pristupio je snimanju filma »Kolo« čiji je scenarij izrađen prema istoimenom pozorišnom komadu austriskog pesnika Artura Sniclera; to je, ustvari, niz skečeva sa uvek samo po dva lica: jedno od njih ostaje u drugom skeču, s drugim partnerom koji opet ostaje u sledećem skeču, i tako redom. Film je značajan po tome što je okupio deset »zvezda«; to su Anton Volbruk (Liermontov iz filma »Crvene cipelice«), Žan Lui Baro, jedan od istaknutih francuskih glumaca danas, italijanska glumica Iza Miranda, dalje francuska glumica Danijel Darije, Odet Žoaje, Simona Simon, Simon Sinjore, Žerar Filip, Danijel Želen, Fernan Gravej.

NOVI FILM REJMONA BERNARA

Rajnska legenda o mladoj devojci koja je osuđena kao veštica zbog toga što se tajno venčala sa princom Albertom Bavarskim i koja je inspirisala nemačkog pesnika Fridriha Hebela za dramu »Agnes Bernauer« predmet je novog filma Rejmona Bernara. Eksterijeri su snimani u Nemačkoj, u okolini Tibingena.

BLAGO ITALIJANSKIH BIBLIOTEKA U PARIZU

U Nacionalnoj biblioteci u Parizu otvorena je izložba italijanske knjige, od ranog srednjeg veka do Renesanse. Među najdragocenijim primercima tu se nalaze Homer iz Ambrozijane (IV vek) rukopis Vergilija, koji je pripadao Petrarki, Biblija iz Perude, jedno od najznačajnijih dela rimskih minijaturista iz X veka, San Polifila, najlepša knjiga kvatročenta.

„Hronike i putopisi" Janka Djonovića

Izdanje »Narodne knjige« — Cetinje 1950

Pod zajedničkim naslovom »Hronike i putopisi«, Janko Đonović, poznat kao pjesnik snažnih lirskih akcenata, skupio je svoje prozne radove pisane i objavljivane između 1933 i 1950 godine. Knjigu sačinjavaju predratne hronike sa sela i iz grada, ratni zapisi iz borbe i iz zarobljeničkih logora i poslijeratne putopisne i reporterske zabilješke. Tri sasvim različita razdoblja (svako sa svojom posebnom materijom i tematikom), više raznovrsnih sredina sa specifičnim bojama i likovima, različita stanja i događaji često naizgled nepovezani — sve to razbija jedinstvo knjige i čini je mehaničkim skupom nezavisnih cjelina, od kojih je veći broj dat snažno, ponekad i potresno, ali među kojima ima i nedorađenih i nedozrelih.

U prvom dijelu knjige ističu se »Iz prošlih vremena nahije«, »Rekvizicija« i »Gabelji« — radovi koje je teško nazvati hronikama. Ustvari, to su bolne priče koje je dao pisac snažnog posmatračkog dara i velikog lirskog talenta. Pored ovih, tu je i hronika jednog tužnog djetinjstva »Cipela« i autobiografska crtica »Polazak« koja djeluje kao pjesma u prozi — karakteristična za jedan dio Đonovićevih proznih radova.

»Kiša pada. Žalosne ostaju seoske strane u daljini. Ima nas mnogo. Stekli smo se, ulili sa raznih strana. Zašto vječito kiše padaju kada se skupljaju regruti?.. Idemo kroz varoš, sprovode nas u dugim kolonama. Sa nama je nekoliko starješina u surim uniformama. U sve blenemo podjednako; ne razumijemo se u činove. Zagledamo svakog ponaosob, dugo, ispitivački. Srećni smo ako se neki od njih nasmiješi, razvedri lice, ako napravi makar kakav pokret koji je bio uobičajen i kod ljudi sa kojima smo živjeli i radili na selu... More se već gubi iz vidika. Gledam napolje, u pejsaže koji se otkrivaju i postaju sve puniji, vidniji, sa čempresima kao modrim išikljalim gejzirima oko željezničkog puta. Ali, gledam tupo, bez oduševljenja. Imam utisak kao da mi je neko istrgao, pokrao organe za osjećanje svega što je lijepo«...

Čitalac se neprijatno iznenadi kad pored ovakvih sočnih i sugestivnih lirskih redova nađe uvršćenu i onu nedomišljenju, nedorečenu i mucavu idilu »Zimska noć«, i besmislenu gnjavažu »Idealisti«. Posebno mjesto u ovom dijelu knjige zauzima »Termoterapija«, memoarski zapis o mučenju crnogorskih komunista 1936 godine u Dubrovniku. Lišen obrade, ovaj materijal koji je mogao biti sadržina najpotresnije cjeline u knjizi, sveden je na blijedo-dokumentarni zapisnički iskaz.

Isti namjerno i nasilno sproveden dokumentarni i faktografski način pisanja smanjio je, a mjestimično i sasvim ukinuo književnu vrijednost Đonovićevih radova iz partizanskih borbi »Ustanička puška na Grabu« i »Gerila«. Odmah zatim u »Kavajskom dnevniku« nailazimo na sugestivne, pjesnički date redove i strane — divno obrađene detalje iz tragičnih dana kad su kaznene vojske pustošile po Crnoj Gori i robile nejač po selima:

»Prekuče jedna seljanka iz Šinđana predavala se alpiskim trupama sa svoja dva djeteta. Pristupala je polako, bojažljivo, vodeći oboje djece jednom rukom, dok je u drugoj, više glave, držala mali bijeli barjačić — privezanu maramicu na jednom prutu, u znak predaje i pokornosti. Barjačić je lako treperio. Žena ga je nosila plašljivo i gotovo pobožno, kao da nosi seljačku lampu po vjetrovitom vremenu, pa — ako pođe bržim koracima, da će se ta lampa, ta jedina nada utuliti...«

Takav je i nezaboravni detalj nepoznatog mladića strijeljanog na Cetinju, i bjegunaca-»potukača« po Italiji (»Gran Saso«) i dječaka-zarobljenika u Njemačkoj (»Jaruga«) i još mnogi slični. Teški logorski život sračunat na lomljenje ljudi i ubijanje vjere u ljude — ostavio je mračan pečat u Đonovićevoj prozi. To gubljenje vjere osjeća se u hladnoj sumnji koja sjenči čak i pozitivne likove i koja mu često oduzima životnu uvjerljivost.

Svakako jedan od najboljih radova u knjizi je hronika »Pod Gran Sasom«, uzbudljiva odiseja bjegunaca u tuđoj zemlji među krvavim frontovima. To je zapis pun neposredne i sugestivne snage i uvjerljivosti, sa nekoliko živih likova koji se pamte, sa nekoliko bolnih istorija osujećene ljudske čežnje za slobodom i radošću, s jednom atmosferom istkanom od žive lirske potke. Ta crvena apeninska jesen i to potucanje kroz kestenove šume zabitnih planinskih sela uz zaglušnu mumljavu frontova pod pazuhom smrtne strave, odjeknulo je u Đonovićevoj prozi divnim poetskim akcentima.

U posljeratnim reportažnim zapisima, među kojima se ističu stranice posvećene graditeljima pruge za Titograd (»Kod brigada«) — osjeća se vraćanje životne radosti i vjere u čovjeka borca i trudbenika:

»Kome da zahvalim za ove sitne i velike radosti života, koje su me ponovo učinile srećnim i bezazlenim? Odavde, iz ovih skrovitih kuteva, ne mogu da vas zaboravim, drugovi moji, koje više neću vidjeti... Zadahnuta, ponesena svim tim utiscima, moja razboljena, godinama trovana unutrašnjost, brzo ozdravljuje, osjećajući snažno da je tek sada vrijedno živjeti na svijetu«.

Iako djelo pjesnika koji se proznim radom bavio samo povremeno i privremeno i koji u pisanju nije mnogo napredovao, iako prilično neujednačena i razdešena prilozima koji baš nijesu morali ući — Đonovićeva knjiga je za čitaoce interesantan a za pisce i poučan prilog našoj proznoj književnosti.

Mihailo LALIĆ

Đorđe Radišić:

„Dani iz tame i svijetla"

Biblioteka »Mladost« — »Novo pokolenje«, Beograd 1950

Sve više mladih pesnika »kuca na vrata života«. Ne bih rekao da svi kucaju — neki goropadno udaraju misleći da provale vrata, ali njihova halabuka je uzaludna. Đorđe Radišić ne spada među ove — naprotiv. Njegovo kucanje je skromno, njegov nastup nepretenciozan.

»Fragmenti iz pisma roditeljima« stoje izdvojeno u zbirci. I dobro je tako, jer se oni zaista izdvajaju i tonom i vrijednošću. Mislim da oni pokazuju put kojim će Radišić najlakše doprijeti do srca čitalaca, ostajući ujedno i najviše svoj.

Ostala tri ciklusa posvećena su mračnim danima okupacije, borbama oslobodilačkog rata i pjesnikovom zavičaju. Đorđe Radišić je naučio da nevolje i radosti svoga naroda ne odvaja od svojih vlastitih. Ali on je, izgleda naučio i drugo: da nevolja i radosti narodne ne može opjevati ako ih ne proživi kroz svoj, intimni doživljaj. On je shvatio taj osnovni zahtjev pjesničkog postupka i pokušava da ga zadovolji — sa više ili manje uspjeha. Što je konkretniji, ličniji doživljaj u kome se odražava velika narodna tema, to je pjesnikov uspjeh veći. Meni se čini da su kod Radišića najuspjeliji baš takvi kratki lirski zapisi, povezani ponekad sa kakvom intimnom uspomenom iz djetinjstva (»Tenkovi i srca«, »Na pruzi«, »Ranjenik«, Svjećarice«, »Pjesma o borcima«).

Radišić nesumnjivo pokazuje da ima u sebi žilu pjesničke rude. Da li je ona bogata ili siromašna, da li će se iscrpsti brzo (kao što se često dešava) ili će bivati sve plodnija o tome je danas teško reći. Radišićeva vrlina, za mene nesumnjiva, jeste iskrenost njegovih doživljaja. Podlijeganja modi ili rđavo shvaćenoj »socijalnoj porudžbini« nisu znatna. Međutim, najobzbiljnija mana ove zbirke jeste u tome što je Radišićeva pjesnička ruda ostala većinom sirova — ona često nije prošla ni najosnovnije čišćenje, a kamoli glačanje. Mnoge hrapavosti metra i nespretnosti jezika bodu oči. Čitalac će često reći: »Zaista, djetinjski toplo i iskreno, ali i djetinjski nespretno i grubo«. Sreća je da Radišićev nedostatak leži u onome što se može poboljšati upornim radom na savlađivanju metrike i jezika, dakle u zanatu, a ne u pjesničkim sposobnostima koje su kod njega, bar po mom mišljenju, opipljive i neosporne.

Dušan PUHALO

Nacionalna arhitektura?

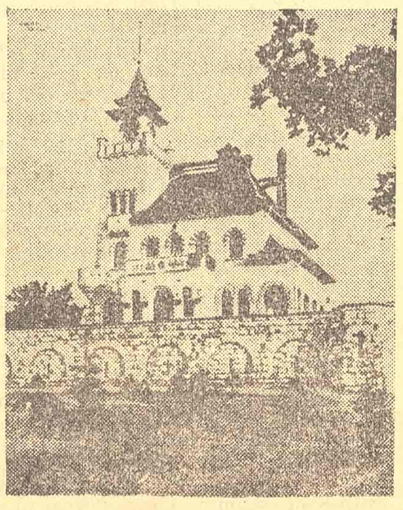

U 250-om broju nedeljnog ilustrovanog lista »Duga« (juli 1950 godine) u reportaži o Aranđelovcu (autor nepotpisan) pod objavljenom slikom izvesne vile napisao je: »Na mnogim vilama i građevinama u Aranđelovcu primenjen je stil naše nacionalne arhitekture. Na slici jedna vila izrazito skladnih oblika i dimenzija«.

Šta ustvari pretstavlja objavljena slika? Zdanje, poteklo verovatno u periodu između dva rata, koje se po svojoj formi ni po čemu ne približava čistim oblicima nacionalne arhitekture, ali je zato prepuno pretenciozno postavljenih, banalnih elemenata srednjevekovne izgradnje (ugaone stražare, zupci).

Da li se ovde radi o nehatu ili neznanju — pitanje je koje nas može načelno interesovati, ali su momentano ovde daleko važnije posledice takvog neznanja za sve one koji čitaju listi koji nisu upoznati sa ovako ozbiljnim pitanjima arhitekture (pitanja nacionalne forme).

Branislav MILENKOVIĆ

„Rodni Grad" Dragoslava Grbića

Biblioteka »Mladost« — »Novo pokolenje«, Beograd 1950

Grbić je lirik kratkog daha. Da kaže malu ljudsku istinu, toplo, u dve ili tri strofe, to može i uspešnije od svojih drugova po pesmi. Pročitajte Grbićevu pesmu, i čini vam se da je pesnik uhvatio jednu, nečiju, možda i svoju suzu među potocima drugih, pa je stavio na dlan, a ona mu savija nejaku ruku od težine, bolne i oštre. Mislim da su za to svedočanstva dve pesme iz snežnog proleća 1941, »U jesen«, a naročito »Ruke dečaka« i »Nebo nad porobljenim gradom«. Tu Dragoslav Grbić reže kameje u belokosti koje se čuvaju, kao dragocenosti, u vitrinama. Ali pored kameja, Grbić pokušava da radi i reljefe većih razmera, da pravi kompoziciju. Tu, naravno, ne uspeva u celini, ma da mnogi detalj privuče oko. Tako je i u »Rodnom gradu« pokušao da šire, obuhvatnije, čak povesničarski obradi ustanički Čačak (poeme »Lirska hronika o rodnom gradu«, »Suze u rovu« i »Pred izdajom«), ali je tek stigao da po nekim pesmama iz tih poema razaspe pregršti lepih stihova koji ipak ne mogu da izbore pobedu nad mnoštvom stihova proze. Svakako, i te pesme će se čitati i voleti, ali možda više kao svedočanstva o velikim vremenima, nego kao dostignuća sa kojima Grbić može da bude zadovoljan.

Ova, druga knjižica Grbićevih stihova, nije velik otskok od prve, izašle pre godinu dana. Možda će neko primetiti da napretka i nema (od pesnika se uostalom, ne može ni zahtevati da mu svaka nova knjiga stihova bude bolja od prethodne, tek mora se tražiti da se ne uljuljkuje u kolevci postignutog uspeha), ali »Novo pokoljenje« nije pogrešilo što je dozvolilo da od osam dosad objavljenih knjižica stihova biblioteke »Mladost« dve nose ime Dragoslava Grbića. Jer će, to verujemo, nekoliko pesama iz »Rodnog grada« ostati među dobrim pesmama naših današnjih mladih pesnika.

A Grbiću dve napomene: da se pozabavi pitanjem osvežavanja svojih rima i, još više, problemom ritma svojih stihova.

Svetislav MANDIĆ

Pozorišna sezona u Mariboru

Drama

Ove godine je na sceni Mariborskog pozorišta prikazano osam različitih dela. Ako izuzmemo komad za decu sovjetskog pisca Sergeja Mihaljkova »Veseli snovi«, ostali deo repertoara bio je relativno dobro izabran. Slovenačku klasičnu dramu zastupali su Linhart (»Matiček se ženi«) i Cankar (»Kralj na Betajnovi«), savremenu hrvatsku dramu Božić (»Povlačenje«) i srpsku stariju dramu Nušić (»Pokojnik«). Tako smo od sedam dela koja su bila na repertoaru videli četiri jugoslovenska. Tome se na prvi pogled nema šta prigovoriti, ma da bismo, bar što se tiče slovenačkih dela, želeli da u idućoj sezoni vidimo neko novije delo. Pod izrazom »novije« podrazumevamo savremena dela, a isto tako i dela iz vremena između dva rata (naročito B. Krefta, M. Pucove i drugih). Pored ostalih dela, ruska klasika je bila zastupljena s Gogoljevim »Revizorom«, italijanska komedija karaktera s Goldonijevim »Lažljivcem« (koji je tada prvi put prikazan na slovenačkoj pozornici), a bila je zastupljena i savremena američka drama (Miler: »Svi moji sinovi«). S obzirom na uslove pod kojima radi Mariborsko pozorište repertoar je ipak bio onakav kakav je trebalo da bude. I baš tim uslovima (nedovoljnost ansambla, nedostatak redatelja, tehnička oprema itd.) treba pripisati što je težište repertoara bilo u komediji.

Ali nikako nismo mogli biti zadovoljni izborom repertoara za decu. »Veseli snovi« S. Mihaljkova nisu mogli pridobiti ni sa prilagođavanjem ličnosti našoj stvarnosti. Za duhovni život dece koja vole jednostavnost, uprošćenost i neposrednost sadržina komada bila je isuviše komplikovana i daleka osećanju naše omladine.

Mariborska drama je u ovoj sezoni slavila svoju tridesetogodišnjicu i u vezi s tim priredila je pozorišnu nedelju sa izložbom i s otkrivanjem bista u spomen zaslužnih pozorišnih radnika. Te nedelje Drama je dala dve premijere: Cankarevog »Kralja na Betajnovi« i Linhartovog »Matička«. Oba komada je režirao kao gost Fran Žižek. Dok je »Matiček« bio uspela pretstava, »Kralj« je razočarao. Božićev komad »Povlačenje« režirao je J. Dolar. Pretstava je bila veoma neujednačena, jer su snažne i upečatljive prizore prekidala skoro diletantska mesta. I baš zbog te neujednačenosti pretstava nije uspela. Dobra pretstava bio je Gogoljev »Revizor« u režiji Gorinšeka. Otstranjenjem nekih stilskih nedostataka pretstava bi mogla biti još i bolja. Odlične su bile kreacije E. Verdonika kao Hljestakova i D. Gorinšeka kao sluge Osipa. Novo u tom prikazivanju bilo je to što je reditelj umesto uobičajene groteske postavio na pozornicu realističku komediju. Druga Gradinšekova režija bio je Nušićev »Pokojnik«. I ova pretstava je takođe za gledaoce i poznavaoce Nušićevih dela bila nešto novo. Umesto čiste (gole) šale, reditelj je istakao idejnost Nušićevog teksta. Tako smo dobili Nušića u sasvim drukčijoj interpretaciji. Postao nam je bliži, prisniji, istinitiji. Tako isto i Goldonijev »Lažljivac« bio je uspela pretstava. Reditelj Verdonik je u pretstavu ovog komada uneo muzičke, vokalne i plesne dopune, što je pojačalo živost igre. Milerove »Sve moje sinove« režirao je Jaro Dolar (U ulozi Kate Keler Slava Gorinšek proslavila je dvadesetogodišnjicu svoga umetničkog rada). Ma da je isti reditelj u prošlogodišnjoj sezoni dobro postavio jednu takođe američku dramu »Duboki su koreni«, ovog puta on nije bio na visini zadatka. Da je reditelj pokušao da na pozornici ostvari bar malo američke atmosfere i da je u tekstu istakao idejno jake strane, pretstava bi bila zadovoljavajuća.

Recitatorsko veče Branke Verdonik Rasberger ne ubrajamo, istina, u repertoar, jer je do njega došlo na inicijativu same glumice, pa je zato ono bilo utoliko lepše iznenađenje. Recitacija Cankareve »Gospođe Judite« bila je izvedena u velikom glumačkom stilu.

Inscenacije dramskih i operskih pretstava dao je sa znatnom invencijom uglavnom Vlado Rijavec, a u tri komada Jože Ipavic.

Gostovanja su ove godine bila brojna. Gostovala je Ljubljanska drama s Cankarevim »Slugama« i s Kreftovim »Kranjskim komedijama«. Članovi Zagrebačke drame dali su Krležinu dramu »U agoniji«. Tom prilikom je H. Nučič proslavio 50-godišnjicu umetničkog rada. Gostovalo je još i Slovenačko narodno pozorište iz Trsta s komedijom Ostrovskog »Unosan položaj« u režiji J. Babića. Mariborska drama je pak gostovala u Ljubljani, gde je s pretstavom »Bez miraza« od Ostrovskog (režija F. Žiženka) doživela uspeh.

Ansambl Mariborske drame bilo bi potrebno povećati i popuniti, a sem toga se pobrinuti bar za jednog dobrog, stalnog reditelja. Sadašnji »e-

Opera

Opera je u prošloj sezoni dala pet premijera i tri reprize iz prošlogodišnje sezone. Na prvom mestu treba spomenuti pretstavu nove slovenačke opere »Višnjani« kompozitora Heriberta Svengela. Ova opera, koja ima nedostataka, ali i dobrih strana, nije naišla na odziv koji bi zasluživalo novo slovenačko opersko delo. Prvi put u sezoni dati su »Prodana nevesta« od Smetane, Pučinijevi »Boemi«, Verdijeva »Travijata«, Maskanjijeva »Kavalerija Rustikana« i Leonkavalov »Bajaco«. Repertoar su ispunile još reprize iz prošle sezone (Gotovčev »Ero s onoga svijeta«, Rosinijev »Seviljski berberin« i baletsko veče).

Iako sem »Višnjana« nije bilo dela koje gledaoci nišu već bili videli, čak i u sezonama posle oslobođenja, ovogodišnje pretstave opera su uglavnom sasvim zadovoljile. Dolaskom novog direktora i dirigenta Mariborske opere Demetrija Žebrea, kvalitet orkestra i solista je osetno porastao. Zajedno s ostalim dirigentima H. Svengelom i D. Babićem je D. Žebre Mariborsku operu stavio na kvalitetnu visinu. Svi solisti, hor, balet, redatelji D. Gobvin, K. Kamuščič i N. Uršič, koreograf M. Kirbos, horovođa F. Pirc su u podizanju kvaliteta na svoj način mnogo postigli.

Lep uspeh je Opera postigla u Celju, gde je s »Prodanom nevestom« gostovala dva dana. Rukovodstvo Opere je raznim gostovanjima pevača-solista iz Ljubljane i Beograda vodilo računa o raznolikosti pevačkih uloga. Idućih sezona želeli bismo gostovanja operskih ansambla i iz drugih mesta države.

Franc ŠRIMPF

Obaveze književnika Srbije za upis narodnog zajma

U Udruženju književnika Srbije održan je 17 avgusta sastanak na kome je o značaju drugog narodnog zajma govorio Milivoje Ristić. Ristić je podvukao da su književnici 1948 godine, kada je Udruženje imalo 80 članova i 10 kandidata, upisali 760.000 dinara. Danas Udruženje broji preko 100 članova i 20 kandidata i prema dosadašnjim obavezama biće upisano preko 1,000.000 dinara.

Odmah potom pojedini članovi Udruženja uzimali su obaveze za upis drugog narodnog zajma. Pretsednik Saveza književnika Jugoslavije akademik Ivo Andrić obavezao se da će upisati 120.00 dinara zajma, a Branko Čopić 150.000 dinara. Književnik Oskar Davičo će upisati 50.000 dinara, Skender Kulenović, takođe, 50.000, Isidora Sekulić 40.000, Mihailo Lalić 30.000, Dušan Kostić, Eli Finci i Arsen Diklić po 20.000 dinara itd.

BIBLIOGRAFIJA

Marko Marulić: Judita. Spev. Izdanje »Zora« Zagreb 1950, latinicom, str. 150, cena 90 dinara.

Ante Kovačić: Djela I. Izdanje »Zora« Zagreb 1950. Latinicom, str. 346, cena Din. 87.

Ivan Potrč: Svijet na Kajžarima. Proza. Izdanje »Novo pokoljenje« Zagreb 1950. Str. 108, cena 23 Din. Latinicom.

Milan Nožinić: Demonja I. Proza. Izdanje »Novo pokoljenje« Zagreb 1950. Latinicom. Str. 339, cena 61 Din.

Radomir Plaović: Elementi glume. Stručna pozorišna biblioteka. Izdanje »Rad« 1950. Ćirilicom. Str. 164. Cena 53 Din.

Predrag i Nenad. Ilustrovana narodna pesma. Izdanje »Novo pokoljenje« Beograd 1950. Ćirilicom. Str. 14. Cena Din. 7.

Jules Verne: Djeca kapetana Granta. Roman. Izdanje »Novo pokoljenje« Zagreb 1950. Latinicom. Str. 617. Cena 117 Din.

Arkadije Gajdar: Izabrana dela I. Roman. Izdanje »Novo pokoljenje« Beograd 1950. Ćirilica. Str. 393. Cena 54 Din.

Ana Karovajeva: Strugara. Roman. Izdanje »Rad« Beograd 1950. Ćirilicom. Str. 305. Cena 61 Din.

S. Mihalkov: Posebni zadatak. Dečji igrokaz. Izdanje »Novo pokoljenje« Zagreb 1950. Latinicom. Str. 99. Cena 18 Din.

Beleške

DRAMSKI NOVITETI U HRVATSKIM KAZALIŠTIMA — Kazališta u Hrvatskoj pripremaju nekoliko noviteta u sezoni koja uskoro započinje. Od 130 dramskih, opernih i baletnih premijera, koliko ih je predviđeno u 14 stalnih kazališta Hrvatske, najveći broj otpada, dakako, na dramska djela. Po prvi put uopće davat će se drama Mirjane Matić — Halle (kojoj će to biti kazališni prvijenac) i drama Rasima Filipovića »Zasjede«, a predviđena su još dva noviteta (Joža Horvat, Mirko Božić). Drama Mirjane Matić-Halle nalazi se na repertoaru Hrvatskog narodnog kazališta koje ima u planu još dva nova djela. Gervaisovu komediju imaju u svom programu narodna kazališta u Rijeci i Puli, te Zagrebačko dramsko kazalište. Novu dramu Rasima Filipovića preuzelo je, pored Zagrebačkog dramskog kazališta, još osam kazališta u pokrajini. Od starih domaćih djela Hrvatsko narodno kazalište obnovit će Krležinog »Vučjaka«.

Dakako da su na repertoarima narodnih kazališta u Hrvatskoj zastupljeni i dramski pisci ostalih naših naroda, a isto tako i neki naši istaknutiji stari pisci.

DVA SVESKA «MALE DRAMSKE BIBLIOTEKE« — Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske u Zagrebu pokrenuo je nedavno novu ediciju, »Malu dramsku biblioteku«, u kojoj su već izašla prva dva sveska: Gervaisova komedija »Reakcionari« i Kočićev satirički igrokaz »Jazavac pred sudom«. Izdanja su propraćena kraćim informativnim predgovorom o piscu i redateljskim uputama o izvedbi djela. U štampi se nalaze dvije komedije bolje reči dramatizacije (Branka Copića »Nezadovoljnici« i »Planski snovi« i igrokaz Željezov-Grüna »Mladost pod suncem«. U pripremi su dva komada, prevedena s makedonskog, odnosno s talijanskog jezika, i to Priličko: »Drugi smak svijeta« i Guerrini: »Visoka peć«. Izdanja »Male dramske biblioteke« namijenjena su manjim, početničkim i srednjim kazališnim družinama na terenu, za koje Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske izdaje povremeno prikladne dramske tekstove i u svom organu, časopisu »Kulturni radnik«.

NOVI NASTAVNI FILM DOMAĆE PRODUKCIJE — »Nastavni film«, poduzeća za proizvodnju nastavno-prosvjetnih filmova u Zagrebu, snimio je tonski film »Higijensko-tehnička zaštita pri radu«. Komitet za kinematografiju Vlade FNRJ povoljno je ocijenio taj novi film. Režiser Stjepan Velić i snimatelj Zdravko Mihalić novčano su nagrađeni.

JAČANJE TALIJANSKE ŠTAMPE U JUGOSLAVIJI — Talijanska unija na Rijeci pokrenut će uskoro dva nova časopisa. Jedan od njih, časopis »L'orizzonte«, izlazit će namjesto dosadašnjeg književno-umjetničkog zbornika »Arte e lavoro«. Drugi časopis bit će namijenjen ženama. Talijanska omladina i talijanski pioniri imaju od prije svoje časopise »Vie giovanili« i »Il pioniere«, a isto tako i nastavnici, »Scuola nuova«. Ovim listovima treba pribrojiti i politički dnevnik talijanske manjine u Jugoslaviji »La voce del popolo«. Pokretanjem dvaju novih časopisa talijanska štampa na Rijeci znatno će se pojačati.

IZDAVANJE GRČKO-RIMSKIH KLASIKA — Matica Hrvatska u Zagrebu ponovo je izdala Maretićev prijevod Homerove »Odiseje«. Djelo je izašlo u knjižnici »Grčki i rimski klasici«, u kojoj su poslije oslobođenja štampane Aristofanove komedije, Teofrastovi »Karakteri« i Homerova »Ilijada«. Maretićev prijevod »Odiseje« izašao je jednom (godine 1905) i u Beogradu. Sadašnje Matičino izdanje priredio je Stjepan Ivšić koji je preradio oko 3.000 stihova, tj. četvrtinu čitavog epa.

MUZEJSKO DRUŠTVO U SENJU — Uskočki grad Senj bogat je kulturno-historijskim spomenicima i arheološkim nalazima. Da bi se ti spomenici sabrali na jednom mjestu i spasili od propadanja, osnovano je nedavno u Senju Muzejsko društvo koje će se ujedno brinuti za eventualne nove nalaze. Narodna vlast dala je novom Muzejskom društvu na uporabu palaču stare senjske obitelji Vukasović.

FESTIVAL BRATSTVA I JEDINSTVA U BREŽICAMA — U Brežicama (u Sloveniji) održaće se 16 i 17 septembra kulturno-umjetnički festival, na kojemu će, u znaku bratstva, sudjelovati dramske skupine, pjevački zborovi, orkestri i folklorne grupe iz triju slovenskih kotara: Brežica, Črnomlja i Kruškog, i triju susjednih hrvatskih kotara: Samobora, Klanjca i vanjskog kotara Zagreba. Tom prilikom otvorit će se i u Brežicama izložba umjetničkih radova slikara, kipara i rezbara — amatera.

NAGRADE MLADIM KNJIŽEVNICIMA RIJEČKE OBLASTI — Oblasni komitet Narodne omladine Rijeke nagradio je kulturno-umjetnička društva i pojedince, koji su se istakli na nedavnom Prvom omladinskom festivalu na Rijeci. Za književnost je dodeljena prva i jedina nagrada literarnoj sekciji OKUD »Vladimir Gortan« iz Rijeke, dok su od pojedinaca nagrađeni: Giacimo Scotti i Sergio Turconi iz Rijeke (koji dijele prvu nagradu u iznosu od din. 10.000), zatim Katica Skunca, iz Rijeke (druga nagrada din. 5.000). Iz Pule su nagrađeni Otto Wagner (treća nagrada din. 3.000) i Zoran Bošković (din. 1.000).

KULTURNI ŽIVOT SLOVENACA NA TERITORIJI TRSTA — Kulturni život Slovenaca na teritoriji Trsta je živi deo kulturnog života slovenačkog naroda. Njihova borbena štampa »Primorski dnevnik« i »Ljudski tednik« imaju u Sloveniji primeran broj čitalaca. Nešto manje su poznati široj javnosti književni napori tršćanskih Slovenaca, koji se ogledaju u mesečnom časopisu za književnost i kulturna pitanja »Razgledi«. Već punih pet godina izlazi ovaj časopis, a uređuje ga Drago Pahor. I poslednji brojevi su bogati sadržajem. Časopis prati kulturni i književni život na celom slovenačkom području i donosi brojne originalne književne priloge u prozi i stihu.

MUZEJI NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE U SRBIJI — Otvoreni muzeji Narodnooslobodilačke borbe u Srbiji: Vojni muzej na Kalemegdanu u Beogradu. Muzej »Sedmi juli« u Beogradu, Bogićeva br. 5. Muzej U Titovom Užicu »Muzej narodnog ustanka 1941«. U Leskovcu »Muzej NOB-e«. U Novom Sadu pri Gradskom muzeju otvoreno je odelenje narodnooslobodilačke borbe. U Subotici pri Gradskom muzeju otvoreno je odeljenje narodnooslobodilačke borbe.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović, Petar Šegedin, Risto Tošović

PRETPLATA ZA KNJIZEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.